

A TOWN NAMED LIBAU

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

ANSICHT VON LIBAU

entnommen einer im Jahre 1705 in Frankfurt erschienenen
Lebensbeschreibung Carl's XII.

Villy Rozay

A TOWN NAMED LIBAU

CONTENTS

LIBAU, by Immanuel Blaushild	2
LIBAUSCHE FRAGMENTE, by Sew Wolf Joffe	3
THE SCOUTS, by Sascha Kastrell	5
THE HASHOMER HATZAIR MOVEMENT, by Yitzhak Shmushkowitz	6
BETAR IN LIEPAJA, by Bella Scheftel-Kass	7
HOW I BECAME A HERZLIANER AND ZIONIST, by Immanuel Blaushild	8
Translation of an Excerpt Relating to Libau from a Book Published by Mr. Mendel Bobee in Yiddish	9
LIBAU REVISITED, by Raya Westermann-Mazin	10
WITNESS FOR THE PROSECUTION, by Arnold Engel	12
TO A HAPPY REUNION, by Raya Westermann-Mazin	14
LIST OF NAMES AND ADDRESSES	16

LIBAU

By Immanuel Blaushild

Libau, founded in 1625, was until 1914 one of the main ports of the Russian Empire. Along its spacious harbour there were rows and rows of warehouses where herring from the Atlantic was stored; timber, grain, butter was loaded on ships going to the West. After World War I, with the loss of its huge hinterland, Libau declined, its population was halved to about 60,000, factories stood silent, warehouses empty. During the 22 years of Latvia's independence Libau was the second largest town of the country.

Compared to Paris, London, New York, Libau might have seemed just a small provincial nest. But now, thinking back after half a century, we know that Libau was a beautiful city. There was a belt of parks between the town and the sea with its clean white beach. In August the sea spewed out sea tang where amber was found nestling there for perhaps many millions of years. In the fall there was a rustle of trees and a roar of waves enveloping the whole town. In winter we used to toboggan from the "Millionenbergr" or "Nikolaiberg".

Summer was a wonderful season. In the park, where mothers wheeled their babies and where lovers sat on benches, there was a fairytale pavilion and a bathhouse built in neo-classic style. Here Jews would go every Friday afternoon for their weekly bath towards the Shabbath. Between the bathhouse and the park ran the Badestrasse till it came to the Kurhausgarten where concerts were given during the entire summer. To the left you went down to the beach, to the right to the Kurhausprospect with benches beneath the wide branches of old chestnut trees.

From the main harbour there was a huge port for ocean liners but there was also a small fishermen's haven permeated by the smell of smoked cod. Furtherdown there was the lighthouse. My father used to tell me that as a young man he would sit with a book on the steps of the lighthouse with his bare feet dangling in the sea, but at our time it stood several hundred yards inland as the sea was continuously receding.

Libau was also a naval port. the "Kreigshafen" was the place where the army was stationed. Dr. Glinternik was one of the few Jewish officers in the Latvian army, and Jasha Foss was one of the three Jewish sailors in the Latvian navy. Every spring the highschool pupils were taken for military training, and we learned at a tender age to handle the Lewis gun and how to use gas masks.

In summer the entire youth was strolling down Lilienfeld- and Lindenstrasse, along the beautiful villas of the rich, stopping at the German tennis court where the snobbish "high society" was engaged in their singles and doubles. We used to swim for hours in the balmy sea and then lingered on the beach eating sandwiches which our mothers had prepared from fresh barley bread still warm from the bakery.

There was also the Swanlake with two proud swans gliding around a little island with a kind of Greek temple in the middle of it. In winter, when the lake was frozen, we went there skating.

Libau was not only a spa where foreigners used to come in summer. Kornstrasse and Grosse Strasse, the equivalents of Tel Aviv's Allenby Road, had rich shops, most of them owned by Jews. There were cafes, and we used to sit in Stein's cellar or at Peter's opposite the post office. Libau had many schools, Jewish and gentile and many synagogues — the Great Synagogue in Babylonian style with three cupolas was a landmark — and beautiful churches of many denominations. Until 1933, when the Perkonkrust Nazis started attacking Jews from their headquarters on the Weidenstrasse and their lair, the "Artists' Cellar" on Rožu Laukums, Jews lived in peace with their gentile neighbours. Only on Good Friday when Jesus was crucified Jews were advised to avoid the vicinity of the churches.

The young people had a good life in Libau, though few had bicycles, nearly none a camera, and tennis was only for the rich. Antisemitism was felt only sometimes by those who had contact with gentiles. But when the war started it all exploded into an inferno of hatred, fire and death.

*To our sincere regret we had no possibility
to translate this article on time. For this
reason we offer it here in its German original*

LIBAUSCHE FRAGMENTE

von S'ew Wolf Joffe

Wenn noch Spaniolisch und Jiddisch gebraucht wird, wei es entschuldigt, wenn ich mich auf Deutsch, dieser "Abart des Jiddischen", ausdrücke. Besonders wenn es um das Thema "Libau" geht.

Bei meiner Geburt heiß es offiziell "Libawa". Fur uns kurlandische Juden aber galt sein deutscher Name — Libau. Im Wettbewerb zwischen Deutschum und russentum neigte das "echte" kurlandische Judentum zu den Deutschen. Denn die galten als Träger der westlichen, liberalen Kultur. Unglaublich, aber Tatsache zu jener Zeit.

Der Liberalismus der Deutschbalten war eine Frage der Loyalität dem Zaren geneuer. Neben dem als Antisemiten verschrienen Innenminister, denz Deutschbalten Plehwe, wirkte als Antagonist der liberale judenfreundliche Finanzminister Witte, auch ein Deutschbalte. Daß seine zweite Frau Jüden war, tat seiner Judenfreundlichkeit keinen Abbruch.

Das Zarenreich, welch anrchige Rolle es auch nicht in der Kulturgeschichte spielen sollte, war in vieler Beziehung humaner als der "sozialistische Arbeiterstat", der es abwechselte.

Ebenso wie in der westlichen Welt die Rothschilds, kannten auch im Zarenreich Brodsky, Wysotzky und viele andere prosperieren, darunter auch mein Großvater Elija Damie. Die Tabakfabrik meines Großvaters, Kaufmann der ersten Gilde, nahm einen ganzen Block auf der Libauschen Brauereistre ein, neben der bierbrauerei Dollinger. "Dollingers Bier" und die "Damjeschen Zigarren" waren in ganz Rußland als Markenware bekannt. Bier und Zigarren gehören zusammen als typisch deutsche Konsumaratikel.

Es bedurfte typischerweise wiederum eines Deutschen, des Innenministers Plehwe, um die russifizierung des Baltikums energisch voranzutreiben. paradoxerweise opferte Plehwe seine Judephobie der dringlicheren Aufgabe der Russifizierung. Daher ließ er im Baltikum den Numerus Klausus in den rissischen Gymnasien und Universitäten nicht gelten.

Der Anteil der Juden an der Bevölkerung Libaus in der Zarenzeit unterlag der Beamtenwollkr. Als ein korrekter Preue "aufgeklärt" wurde, daß man imm Zarenreich fast alles durch Bestechung erreichen könnte, empörte sich dieser: — "Aber Ihr lebt ja in der eines Bordells! "Na und, Herr Doktor," meinte der Russe, "gibt es denn was Freudigeres als ein Freudenhaus?.."

Im liberalem Zeitalter sah der Gesetzparagraph wie ein Fragezeichen aus. Im Zeitalter der Diktaturen gleicht er dem Galen.

Die privilegierten Juden Libaus lebten zur Zarenzeit in einer liberal-toleranten Atmosphäre. Mit meinem ältesten Bruder, Primaner der Kommerzschnle, verkehrten in kollegialer Eintract seine Mitschüler Russen, Deutsche, Letten, Juden. Humanistischer Geist wurde begriffen und sich ihm angeglichen (Goethe etwas verbessert).

Aber stärker noch als der Magnetismus der faszinierenden Fremdheit war die sexuelle Anziehungskraft der ethnischen Gruppen.

Aus Hasenpoth, dem Herkunftsstdtchen meiner mütterlichen Familie, entfurte der deutschbaltische zaristische Polizeioffizier, Baron von Mannteuffel, das jüdische Milchmädchen Minnchen Knigsfest nach Capri. Sie gear ihm zwei typisch baltische Baronessen. Ich habe Mutter und Töchter auf Capri kennengelernt. Der Vater starb nach langer glücklicher Ehe auf capri, ehe ich dort auftauchte. Für den Baron war Capri keine Caprice. Für die Kurlnder jedoch eine Eskapade vom nebeligen Baltischen zum sonnigen Mittelmeer. Von der Heimat in die Fremde.

Nicht fremd, sondern wie eine x-beliebige ostpreuische kleinstadt empfanden die Deutschen Libau als sie es im ersten Weltkrieg besetzten. Die deutschsprachigen Juden unterstützten freudig die kulturellen Bestrebungen der deutschen Besatzung. Besonders hatte es ihnen die deutsche "Reformschnle" angetan. Bestand die Reform darin, dass der rauschbrtige deutschbaltische oberlehrer Rosenbaum die "guten" Schüler mit malzbonbon fttertete und die "schlechten" seinen Rohrstock zu kosten bekamen?..

Mit Liebe und Hiebe machte die Eindeutschung rasante Fortschritte. Das genügt aber nicht, um die wirtschaftlichen Sorgen zu verdrängen. Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral, sagt Brecht und hat recht. Immer deutlicher wurden. Die Schwächen der deutschen Kriegswirtschaft sichtbar. Das Brot war Kleister.

Und das, obwohl die Deutschen fast die ganze Ukraine, diese Kornkammer Europas erobert hatten. Aber dieselben Faktoren, die die Reichtümer Rußlands den Deutschen in die Hände spielten, annullierten ihren Wert: die Russischen Revolutionen. Sie erschütterten auch die moralische Position der deutschen "Befreier vom Zarenjoch." Die Revolutionen versprachen soziale sowie nationale Befreiung.

Die Juden aber hatten sich ein eindrucksvolleres Versprechen eventueller Eigenstaatlichkeit, die Balfour-Deklaration. Vor diesem historischen Ereignis war Zionismus für privilegierte kurländische Juden zwar eine dialektische, platonische Unterhaltung, sie wurde erst akuter, als das wohletablierte jüdische Bürgertum durch den Krieg ganz herunterkam.

Seine deklassierten Sprößlinge streuten jetzt nicht nur außerhalb ihrer ehemaligen Standesklasse, sondern auch der Schulkasse. Sie formten jugendliche Gangs, die Merkmale organisierter Kriminalität, gemischt mit militärischem Gehabe, aufwiesen. Sie waren Miniaturkopien der sogenannten "Freikorps", Landsknechtshaufen, die nicht viel besser waren als Räuberbanden. Auch Juden waren unter den Landsknechten zu finden, bei Bermont-Avalow und in der Baltischen Landeswehr.

So auch mein Vetter Jaschka Damje, der mit fünfzehn Jahren ein adrett eingekleideter, strammer kräftiger "Landwehrmann" war, man hielt diesen blonden blauäugigen Soldaten für einen "Scheiße". Dabei war er der Schrecken der Schkotzim. Er schlug sie, wie Simson, "Einer gegen Viele". Statt einer Eselsbacke schwang er eine bumerangförmige Holzkeule. Er hielt den Schkotzim nicht die andere Backe hin.

Wenn ich was ausgefressen hatte, rügte mich mein Vater, indem er mich mit Jaschka gleichsetzte. Er wußte nicht daß er mir damit die größte Ehre erwies, Jascha galt unter den Jungen als Held, neben Jaschka Damje waren furchteinflößende Vorbilder — Atschke Grünfeld und Nikolke Judelsohn. Auch meine Wenigkeit nahm an Schlachten an der Seite meines Veters teil, aber nur an wenigen.

Nicht nur mir imponierte das draufgängerische uninhibierte Image meines Veters, sondern auch den Amerikaners. Als diese für ihre quäkerische Hilfsorganisationen eine junge Hilfskraft suchten, wurde gradaugerechnet Jaschka aus gewählt, unter hunderten auf "Anstand" getrimmten Bürgersöhnen. Englisch hatte er von den Seeleuten gelernt. Eventuell fand er sich auf einem Ozeandampfer arbeiten. In New-York löste er sich vom Dampfer in Dampf auf. Als ich ihn vor einigen Jahren in New-York besuchte, behauptete er in einemfort: "America was good to me".

Das neuentstandene Lettland war am Anfang gut zu den Juden. In der Euphorie ihrer neuerworbenen Unabhängigkeit gaben sich die Letten demokratisch und liberal. Den Juden war es nun ermöglicht, ihre Autoemanzipation zu beginnen. Aber schon am Anfang der jüdischen Volkwerdung machte sich die fast sprichwörtliche jüdische Spaltungstendenz bemerkbar. Es entstande jiddische, hebräische weltliche Schulen und Yeschiwoth, die das Bibelhebräisch in Jiddisch interpretierten. Diese Vielfalt wurde vom Staate subventioniert. Aber der Großteil der jüdischen Schüler besuchte nach wie vor private deutsche gymnasien. Dadurch versprach man sich, die Zukunft der Kinder in der westlichen Welt zu sichern.

Mit fortschreitender Zeit schritt auch die Lettifizierung vorwärts. Sie war einfach bestrebt, die Minoritäten, vor allem die Juden, als Konkurrenten auszuschalten, den Überschuß an lettischem Landvolk zu urbanisieren. die Zukunft für die jüdische Jugend sah hoffnungslos aus. Aber nicht nur im Baltikum sondern bald in ganz Europa. Die sich epidemisch ausbreitende Faschisierung zerstörte nacheinander die westeuropäischen Optionen der jüdischen Jugend Lettlands. blieb nur die auswanderung nach Übersee. Übersee war auch Palästina.

Sein bestimmt das Bewußtsein, Größe der Judennot beeinflusste immer wieder die Intensität der zionistischen Lösung. Die zionistische Option umfaßte, nach dem Versagen des Kommunismus im Kampfe gegen den Faschismus, immer breitere Kreise des Judentums. Zionismus hatte aufgehört ein bürgerlicher Traum zu sein. Jerusalem ist heute Realität.

Aber in Träumen, in Alpdrücken erscheinen wie Gespensterstädte Stätten jüdischer Blüte und Ausrottung. Toledo, Cordova, Saloniki, Prag, Worms, Nürnberg, Berlin, Warschau, Wilna, Kowno, Riga und unter unzähligen anderen, eine liebliche Kleinstadt an der Ostsee, Libau geheißen.

THE SCOUTS

By Sascha Kastrell

During the period immediately following the establishment of the independent Latvian republic in 1918, the authorities practised a liberal policy in regard to the minorities. This permitted the development of lively Jewish activities without any interference. During that period, in the early twenties, the "Kadima" club was active in town (Rosenplatz 2). This club was headed by the pharmacist Max Mansfeld and other activists. Its importance lay in the fact that it served as a center for youth activity. Youth groups appeared under various names like Hechalutz, Hatechya, Hashachar, Hechaver, etc. Their activities were quite manifold. Amongst the various youth groups inside and outside the club were groups of "chalutzim," that emigrated to Palestine and participated in the founding of a number of kibbutzim, e.g. Ashdot Yaakov, Gesher, etc. It is difficult to affirm today whether the idea to establish a Jewish scout movement in Libau was given life within the framework of "Kadima" activities, or only supported by them. Be it as it may, by that time Jewish scout units were already active in Riga and other places in Latvia under the leadership of Baruch Bag (former director of the Wingate Institute of Physical Culture, and now retired).

I have extremely fond memories of my four years of membership in the Libau Scouts and I can say with certitude that my personality and my outlook on the world were formed during this period.

The initiative to form a scout "battalion" in Libau is linked with the name of the late Harry Levy who was then, in the early twenties, a dynamic young man. He concentrated a few energetic youngsters around him: the late Bemco Mansfeld, Moshe Rappoport, Yasha Eisenstadt and Arvid Friedland, now Avraham Rodeh. At that time the scout movement in Latvia numbered between 140-150 "battalions" each one consisting of 40-50 scouts. The structure of the movement was special. The name of the organization was Latvijas Skautu Centrālā Organizācija (LSCO), and it was headed by a number of Latvian leaders. These leaders did not intervene in the activities of individual battalions. The latter were divided according to ethnic groups and there were Latvian, German, Russian and Jewish ones. Heading the battalions of each ethnic group were independent headquarters that could develop ethnic activities as they saw fit. This, of course, was of real importance. The Jewish battalions, amongst them Battalion No. 52 (the one in Libau) maintained contact with one another, but contact with other ethnic battalions was weak, except for the annual jamboree in the vicinity of Riga. I joined the Jewish scouts right after the establishment of the battalion in Libau. I still remember vividly the swearing-in ceremony that took place at the "Kadima" club. Dr. Weinreich also participated in this ceremony, and he agreed to become the battalion's patron, devoting quite a lot of his time to it. Somewhat later, a girl scouts' (guides) battalion was formed under the leadership of Rachel Wolfovski (now in Kfar Gileadi). Although they were separate units, there was close cooperation between the two battalions.

The first external activity in which I participated was a parade in the streets of Libau to mark the 5th anniversary of the Balfour declaration (1922), when I had the honor to be one of the flag bearers and Mitya Vicker was the main drummer. My dear friend Nachum (Uma) Peer was the battalion's chief bugler. While camping, he would get up at half past two at night and, in order to check the scouts' alertness, would sound the bugle — the scouts would wake up and line up in the tent openings.

One can define the Jewish scout movement in Latvia as Zionist only with difficulty, but there is no doubt that it instilled in its members Jewish consciousness and national pride. The Jewish scouts developed ethical behavior, friendship, ingenious blending of Russian- and German-speaking youngsters, and, last but not least, a feeling of class equality. The battalion comprised members who came from the rich part of Libau Jewry as well as those who came from the poorer one, but there was no antagonism between them. Similarly, no distinction was felt between those who came from well-educated families and those who came from families with a limited educational background.

The scouts in Libau also developed the classical scout activities: camping, signaling, first aid, fire-fighting, etc. I remember the case of a great fire in Neu-Libau near the canal, in which all the scouts joined the Fire Brigade and actually helped save the lives of people who were trapped in the storage depots.

Although the over-all number of the scouts and the girl guides was not great (altogether approx. 100), their influence on the young in Libau at that time was considerable.

I would like to mention that the scouts in Libau published a monthly newspaper, which included articles and songs in Hebrew, Yiddish, German and Russian. It was handwritten, showed various drawings and was stencilled by shapirograph. I had the pleasure of being a member of the editorial board and looked after the stencilling and distribution.

When Harry Levy concluded his high school studies (1926) and left for France to study, the scout movement in Libau began to founder. Some of its members joined "Hashomer Hatzair", some "Betar" and other Zionist youth groups, and some did not join any organization.

I would like to recall a hilarious episode from 1924. The battalion was camping outside Hasenpot (Aizpute) for 3 days and was destined to return to Libau on the forth day by train at a given hour. But for some reason the battalion was held up and Abrashka Levi (now in Haifa) was sent to inform the parents of the delay. The parents meanwhile arrived at the train station (near the bridge) and also arranged for an orchestra (Maccabi). When the train with Abrashka arrived at the station, the orchestra opened up with a march surprising him and hardly enabling him, while still standing in the wagon door, to announce the delay.

Nowadays, in the eve of my life, I am looking back nostalgically to those distant days, knowing as we all do, that the world of our childhood and youth is gone forever. But we, the few who were fortunate to survive, recall today our little, calm town of Libau with its Anlagen, Schwanenteich, Millionenberg, Kurhaus, and the clean and orderly beach.

THE HASHOMER HATSAIR MOVEMENT IN LIBAU

by Yitzhak Shmushkowitz

The Hashomer Hatsair started from the Scout movement, whose basic concepts made it possible to adapt itself to the needs of the Chalutz education.

In the beginning the Scout movement had very weak Zionist inclinations and no definite direction as to its aims. With the changes occurring in the Jewish world a turning point set in.

The Scout movement was founded by the English general Baden-Powell in 1908, and his idea of scout-hood was accepted by most civilized countries. His intention was to outline an educational way for the English youth. After seeing with deep concern the corrupting influence of urban life, he searched for ways to instill moral and educational values in the young people.

The Hashomer Hatsair adopted many of the basic values of the Scout movement like love of nature, friendship, aspirations to be better human beings, and the belief in a more righteous society; values that moulded the character of our organization. But that was not enough. In the late twenties and early thirties the Jewish youth of Latvia had many different ideas and views, and the Scout movement, with all its good intentions, was unable to offer a unique solution for the needs of the young people.

At the time Communist propaganda in Libau was quite strong and efforts were made to attract youngsters still at school and already at work. As the Communist Party was illegal in Latvia, many young people who fell victim to the propaganda paid with their freedom, like Weinberg, Lichter, Hirschberg and others. The socialist "bund", too, fought vigorously against the Zionist movement, especially against the Hashomer Hatsair.

With the Scout movement starting to lose its appeal, it was necessary, in the midst of this political turbulence, to find a new challenge for the youth and its future.

In the private German schools attended by the best part of the Jewish youth, the pupils were inoculated with German language and culture. Goethe, Schiller, Heine were preferred to Bialik, Peretz, Shalom Ash. The same was true for the Russian-language schools, where the education was based on Russian culture and literature. The change came with the fight against the cultural influence on the Jewish youth by the gentile schools. Klatchko and Waldstein were the first to introduce Hebrew as a teaching language in their schools.

Under the influence of the Zionist movement many of the pupils switched to Jewish schools. These became the main source of the development and expansion of the framework of our organization.

The Zionist aims of the Hashomer Hatsair were clearly written on its flag. Every boy and girl who joined the organization knew that there was only one way ahead: aliyah to Eretz Israel.

There were discussions on various universal and Jewish subjects: Socialism, Communism, Democracy, on philosophical and historical questions. Singing, which brought the hearts together, played an important role in the education of the members of the organization.

The level of the educators and instructors was significant. The Libau branch of the organization also received great help from the center in Riga. They sent us the best people they had and we shall always remember with love and admiration Abraham Itai (may he rest in peace), Lasik Goldberg and Folka Astrakhan from Kvutso Kinereth and others. I am proud to point out that we, too, consolidated an excellent group of instructors, who spread out all over Latvia, Estonia and Central Europe and contributed a great deal to the Jewish communities in which they operated.

We also received help by members of the Kibbutz Afikim, and members of the Russian Hashomer Hatsair movement. They came to us from Eretz Israel and were the first to evoke our love for the land and the wish to make it flourish. The most outstanding figure among them was Lasia Galili, not less important were Lyuba Golani, Yosef Israeli and Arie Bahir. The Hashomer Hatsair contributed a great deal in establishing new settlements in Eretz Israel and we are proud and happy that its members have had the opportunity to see their dreams come true.

If you every visit the most Northern point of the Upper Galilee — Kfar Gileadi — you will find there Rache Volfovsky, one of the leaders of the Libau organization, one of the first to come to Israel in the late twenties. There you will also find Shimon Zausmer, Paulina Garfunkel and many others. In Kibbutz Hagoshrim you can meet Zila Grossman, Zina Finkelstein. You can find members of our movement in Kvuatsath Kinereth, Afikim, Ein-Gev, Givat Haim and Ashdod Yaakov. You can find them, in fact, all over Israel, in towns, in moshavim, and Kibbutzim.

Many of the Libau members served and still serve in various official positions in the Government, in the Histadruth and in the administration of the State.

This is the generation which contributed much to the establishment and defence of our homeland. May God bless all those who still carry on with this sacred mission, and let us remember all those who died in battle and those who did not have the privilege to fulfill their dreams.

BETAR in Liepaja — Memories and Reflections 1924-1940

By Bella Scheftel-Kass

A tale of this nature should be based on written history or public and personal records. Unfortunately, no documentation was found. There are only stray personal recollections.

At the end of 1924, the brothers Shlomo and Jacob Matzliach and Harry Levy (a member of the Jewish Scouts who soon afterwards left for Paris) took the initiative in trying to establish a branch of the Betar in Liepaja. Early in 1925, they were joined by Emmanuel Sheftel, Peretz Berkowith and six more youths. This group of 10 Betarim used to meet at the Hakoach Sports Club, where they engaged in military exercises, drill and training in the art of self-defence, and once weekly at private homes for the study of Hebrew and discussions of articles in the "Razsvet" (in translation), a Jewish Russian language periodical since 1924 published in Paris, whose editorial board had just recently endorsed the political line of Zeev Jabotinsky on activist Zionist policy.

By the early thirties the Snif in Liepaja had around 200 members and was operating three age groups. They successively occupied premises at No. 2 Kunga iela and finally Tirgonu iela.

The first "Mefaked" was Jacob Matzliach (died in Israel), followed by Emmanuel Scheftel, Peretz Berkowitz (died in Siberian exile), Boris (Bjoka) Levinson (killed in Liepaja, 1941), Arye Weinreich (returned to Riga after the war, since deceased), Njuma Propes (presumed to be living in Riga), and lastly Ezra Russinek (in Jerusalem since 1971) who was in charge until the enforced dissolution in July 1940.

Our town of Liepaja was something of an oddity. Situated within an Eastern European enclave, it boasted a slice of German culture (a hangover from the days of old Courland). A significant number of Jewish homes were under the influence of that culture. Many families were German speaking, sent their children to German-language private schools and read the local German-language press. In these circles assimilation was deeply rooted. A considerable number of children and teenagers from these homes joined the Betar in spite of stiff parental opposition.

On the whole, there was little encouragement from adults. After Jabotinsky's visit in 1931, some of his adherents took a closer interest and could be turned to for moral and financial assistance. The dentist Rischman, the pharmacist Mansfeld, and Z. Pecker, a businessman, were good friends.

Perhaps because of the "German Connection" there was a special affinity between the Snif in Liepaja and the Snif in Yelgava (Mitau). Periodically, there would be mutual visits and combined organized activities alternating between the two cities.

By and large routine activities were followed: Jewish and Zionist education, the movement's ideology, scouting, camping, seminars, work for the Zionist funds, agricultural and vocational Hachshara, physical fitness training, preparation for Aliya. Thirty Betarim made Aliya by legal and illegal means in the thirties.

In the senior age group (17+) emphasis was on political awareness and activism in pursuing national goals. They were the ones who did the house-to-house canvassing before Congress elections, who initiated and watched over the boycott of German goods and films, collected signatures from members of the community to be added to the worldwide petition to His Majesty's government of Great Britain, asking to rescind the arbitrary reduction of immigration certificates to one fifth of the previous amount, collected contributions to the Tel-Chai fund, which in Latvia supported the movement's Hachshara centres and contributed to the upkeep of the naval training ship "The Theodor Herzl".

The club premises on Graudu iela and then Pastas iela had large halls on ground level. Those halls were filled to capacity at weekly or biweekly intervals with friends and the Jewish public at large who attended the Betar functions. There was abundant organizational and creative talent among the young leadership and in the ranks, and they used it to disseminate information to influence public opinion, to promote interest, and to gain support. For several years they staged mock trials, public debates, satirical musical revues and sketches about contemporary events and personages, living newspapers with commentary on current affairs and evening of dances, song and poetry. This comparatively small group had an impact on the thinking and attitude of the town's Jewish public that was quite out of proportion to its size.

In the decade before the war, Jewish boys and girls in this provincial town grew up against a background of strident Latvian nationalism, with the shadow of Hitler reaching out from beyond the border, economic stagnation, and limited cultural stimulation. The young people who were part of the movement gained from it far more than they gave. They knew joy and confidence, enthusiasm and purpose, and an enrichment of life that is remembered with gratitude by those few who are still here to remember it.

HOW I BECAME A HERZLIANER AND A ZIONIST

By Immanuel Blaushild

Among the 20 guests at my 18th birthday party in February 1933 there were my two new Jewish friends Joel and Max. Both were small, dark and very Jewish-looking, even more so than I myself. The other boys were mostly tall and blond, the girls smart and pretty. I remember the Latvian girl, Zenta, a luscious blonde with huge blue eyes, her friend Ira and the pretty Russian girl, Zina. The most beautiful among them was Lia from Reimers' school.

We drank, the pataphon blared, we danced and spirits were high. Only Joel and Max were sitting selfconsciously on their chairs feeling somehow out of place. Once, when I danced with Lia, she suddenly asked: "What are those two Jews doing here?"

Growing up among Gentiles you encounter antisemitism very often. For instance, Herr Oberlehrer Ehlers: "Immanuel, what is a ganef, ha ha ha?" or Herr Direktor Arnold: "If it doesn't suit you here — there are enough Jew schools around for you." Not to speak of unpleasant barbs and insults leading to blows. But somehow these words from the lips of a beautiful German girl, and that in my own Jewish home, came as a shock. It brought me nearer to the end of my "German connection".

It might have been a strange coincidence that a few days later I received a note inviting me to a Zionist meeting at the "Herzliah" youth organization. Anyway, it found me at a crossroad. I was ripe for it.

We joined up, Joel, Max and myself. As grown-ups of 18 we came in hats, smoking cigarettes. The girls were mostly in high-heeled shoes and elegant attire. The youngsters were simply dressed and mostly dark, only few were tall, there were no glamour boys or girls as at my birthday party only a week earlier.

The staircase leading to the "club" was dark and narrow, the room large and bare, some windowpanes were broken and covered with cardboard, a weak protection against the icy February evening. The floorboards were not polished but they were scrubbed clean. Some pictures on the walls (a blackbearded Theodor Herzl and some other Zionist dignitaries) were hanging askew. It was terribly shabby, especially if compared with Arnold's clean and shiny school. There were some lectures in Yiddish which I scarcely understood, then the youngsters pushed away the simple benches and started a wild dance they called "Horah", singing Jewish and Hebrew songs. We, the newcomers, felt out of place. I can't say I liked it but nevertheless I thought: "That's it, right or wrong, this is my people."

Towards the elections to the 18th Zionist Congress things suddenly changed. A new personality arrived on the scene: Dr. Siwzon, much older than we, came from Germany and took over the organization. Now it was no longer song and dance, banter and laughter, it was an election campaign. There was the Rosh Snif Isaak Judelowitz, there were Itzke Grinfeld, Teresa and Hirschke Bengis, "Pushke" Blumberg, Herbert Znaimer, Mira Arenstam, Doko Goldstick, Klompus and many others. Few are alive today. Some died here in Israel, some went down in the Holocaust. But the memories remain. Memories of friends, because the work under Siwzon made us friends.

Time went on. The youngsters suddenly became "young boys and girls", there were "Vetcherinkas", sometimes a banquet, sometimes excursions to Grobin or Bernaten, when the entire "Herzliah" participated. Youngsters like Mulia Baron, Miriam Russinek, Shimlak seemed to have grown up overnight, and "the children", still children — Grisha Landman, Harry Rabinowitz, Gamli, Sima Elinson — too, had become part of this large family. On election day, there was a team that worked: and worked together. And we won!

The victorious elections had transformed us into a serious Zionist organization. There was talk of Palestine, Hachshara, Kibbutz. Our first Olim, Judelowitz, Lachman, Nikol, went to the land that had become the land of our dreams. Letters arrived, photographs, descriptions.

I had changed entirely. We had moved to spacious rooms on the Kurhaus Prospect. Hachshara moved nearer, Palestine became an actuality. Still a land of palms and moonshine and romance, but also of work. In April 1934 I was among a group that went on agricultural hachshara, in the fall we founded urban kibbutzim, working in sawmills and cutting wood, the girls learning to cook. I was proud of my patched trousers when, saws and hatchets on our backs, we paraded to work on snow-covered streets, singing the same songs that a year earlier we had resented. Sometimes I passed some of my German classmates, we went by without interest. That world was dead and buried. We worked hard, in rain and cold or in the hot summer. Many resigned, some fell away, others persevered.

In 1936 we boarded ship for the Land of Israel

TRANSLATION OF AN EXCERPT RELATING TO LIBAU
FROM THE BOOK PUBLISHED
BY MR. MENDEL BOBEE IN YIDDISH

With the outbreak of hostilities in the East, Libau was bombarded on the 22.6.41. A very small portion of the local population could flee the next day because the trains were overloaded with the children and families of the officers and civil servants serving in Libau.

Before the war the Russians organized "Workers Guards" in which many Jews participated. These Guards were the first to see action. The first attack on the town was repulsed, but in this first action the number of casualties was very high and, as it happened, most of the casualties were Jewish boys.

The Germans occupied Libau on the 29.6.41. The Radio Stations of Koenigsberg, Danzig and Memel broadcast in Latvian highly inflammatory tirades against the Jews. With the entry of the German Army in Libau the Nazis distributed a pamphlet in Latvian to revenge the acts of "the bloodthirsty Jews who have expelled the good sons of the Latvian People to the U.S.S.R." The Latvian military and police forces under the command of the Latvian Generals Dankers and Bengersky joined the German Forces and gladly participated in their infamous propaganda.

Orders were published to hand over all valuables, radios and other means of communications. The meager food portions were cut and the infamous "Aizsargi", in their alleged searches for weapons, invaded Jewish homes and robbed, beat up and killed. With the conquest of Libau by the Germans the Jewish population counted 9,000 souls and immediately the systematic extermination started. The first victims were 33 Jewish workers who reported to work the next morning after the occupation. They were killed the same day in the "Rainis Park" in Neu-Libau.

Another order was published saying that all Jewish males between the ages of 16-65 had to come every morning to the "Hauptwachplatz" from where they were despatched to different stations of work, accompanied by beatings and curses. No one was sure he would return home at night, as indeed many did not. The Jews were commanded to dismantle with their own hands the Great Synagogue — "The Chor-Schul" — and to destroy the Sifrei Tora. After the destruction of the building the Latvian Press claimed that the cellars of the Synagogue contained hidden weapons and Latvian property.

In these first weeks around 2000 Jews were killed and on the 24th July, 3000 more men were assembled on the "Hauptwachplatz" and after their papers and valuables were taken from them, they were transported to a small fishing port near the Lighthouse at the entrance of the Port. They were all killed then and there. The Jewish population of the smaller surrounding towns like Grobin, Hasenpot, etc. were all killed in their different small towns, and only a few were deported to Libau. The murderers took special satisfaction when they killed on Yom Kipur Day 50 old men and women. After complaints from Latvians living near the Lighthouse about the noise, the executions there were stopped.

Soon another order was published saying that Jews were not to leave their homes on the 15th and 16th December. They were then told by Latvians to dress warmly as they were about to be sent to work in distant places. The truth was they did not go far, only 7 kilometers, to Shkeden, and there on the beach another 3000 Jews were massacred. It was later reported that some of the killers could not bear any more the sight of these bestialities and literally went crazy. The German Commissar named Laze heard about these massacres and asked Berlin either to stop these or change the means of exterminations. He argued that the killings were disrupting his plans for the work the Jews were carrying out for the German Army. The laconic reply he received from Berlin was "economic considerations are not to be taken into account in solving that problem".

Another 375 Jews were killed on the 12.2.42 and by the end of June 1942 the Ghetto of Libau was founded. On the 1st of July the Ghetto was entirely cut off from the remaining population, and in the Ghetto 816 people including 175 males were settled. 11 houses were prepared for the inmates, and the preparation of the buildings, etc. was made by Jews especially selected for their good physical condition. In spite of overcrowding in the Ghetto houses, the inmates led an orderly life which was mostly due to the devotion of Mr. Israelit, a senior Jewish functionary in the town, who was assisted by Mr. Kagansky, the lawyer. Life as such in the Ghetto, with a small synagogue, a library and a small ambulatory clinic was not too difficult. The German Commander named Kretschmer was rather an exception between the thousands of German officers, and treated the Jews relatively humanly. The Ghetto existed 18 months and was dismantled on the 18th October 1943, when all were packed into railway cattle cars and transported to the "Kaiserwald" Camp near Riga. Of those who were sent there, 360 people were sent to the Auschwitz Crematorium. From the "Kaiserwald" Camp many were also sent to the "Riga-Reichsbahn", "A.E.G." and other camps in and around Riga. With the Russians approaching Riga, most of the Libauers were evacuated to Germany through Danzig and Stutthof, and were dispersed between the Camps in Germany itself.

When Libau was liberated, 40 living Jews were found out of the 9000 who had lived there until 1941.

LIBAU REVISITED

By Raya Westermann-Mazin

My first visit to Libau was in 1945, less than 2 months after the end of the war. At that time it was a closed city and the special laissez-passier had been difficult to obtain. I found eleven Jews in town, who had survived by miracles. After having dug up all the details available about the destruction of my family and friends, I listened for long hours to their stories, to the whole chronicle of the past 4 years, enveloped and absorbed in a nightmare for which there were hardly any adequate words in any human language. When I left I was sure that this was for good.

In 1961 I came with my family from Odessa to Riga for a summer vacation. It was good to meet old friends, to enjoy the cool Baltic summer, to bathe in the sea and to linger in the white sand of the Riga Bay under the high fir trees. What suddenly made me lose my peace of mind was the last news about Libau: the city had been declared open by the Soviet authorities, with no need for a laissez-passier any more. Even Shkeden, the place in the "Kriegshafen" where the "Aktionen" had taken place, was open territory now; the centres of gravity of the naval port had evidently been moved elsewhere. Human bones had been found in the area of 8 kilometres where the shooting had taken place. The mass graves had been so close to the beach that the sea, penetrating the shallow sands, had washed them up to the surface. The authorities had permitted the Jewish community to take the bones to the cemetery and to bury them. There had been a memorial service, a gravestone had been put up.

The plane which took me to Libau in 45 minutes hardly deserved the proud definition of an aircraft. It was a primitive little thing, not soundproofed, which held 15-20 passengers who sat lulled and dulled by the deafening noise of the engine. It had been raining and the plane was bumping up and down from one cloud to the other. Only at noon when we landed the sun broke through.

Libau had changed. Sixteen years ago the whole center and the adjoining streets had been a vast heap of ruins with mutilated skeletons of houses sticking out here and there, the grass sprouting out of the dust which had cemented the stones in the four years of the war. I had felt shaken then but I had not felt a stranger. It still had seemed a part of myself — this beautiful, small Baltic town. That it looked victimized, violated and ruined was an integral part of the tragedy which had happened to it and to me.

This time, venturing out into the city of my hotel at the Rosenplatz, I felt like a tourist in a strange town. The roses on the square, all shades from white to pink to purple, looked as lush and well groomed on their long stems as before, but now there were some renovated buildings and Russian-style cafeterias around the square. New modern houses were making up a new Weidenstrasse and part of the Kornstrasse which had

been destroyed, but these were completely new streets, awakening no memories whatsoever. The names of the streets had been changed, the signs were in Latvian and Russian. There were many uniforms, mostly naval.

"You go straight down the Ulichstrasse till the entrance to the Fisherhafen", I had been advised by old Libau friends. The street had not changed. Although it looked much smaller and narrower than in my memories, the wide branches of the old lime and acorn trees still cast the same deep shadow over the sidewalk, with the breeze rustling lightly in their ample foliage. The entrance to the "Fisherhafen" was changed: some new stone houses had been put up. The plaque I had come to see was on one of the walls. There was an inscription in Latvian and in Russian: "To the victims of Fascism" killed during the German occupation. One cannot put flowers on a wall, so I put mine down on the ground — to my father and to all the others.

It was already rather late in the afternoon but there might still have been time to drive down to the cemetery. Only ... I didn't feel like it. Nobody I had come to visit here had been quietly put to rest in that peaceful place. Then, all of a sudden, I knew where I really wanted to go.

To admit the truth, I have no recollections whatsoever of the 8 or 10 kilometres' drive from Libau to Shkeden on that summer day of 1961. Never during all the coming years would even a single memory surface or a single vision arise of the surrounding landscape. The taxi might have been speeding through a vacuum as far as I was concerned. The last thing which stuck in my memory was hiring it at the stop near the Central Market Place where I had bought a huge bunch of red roses. The driver was a Russian and I had felt relieved that he was not a Latvian. "This is a long drive", he said giving me a strange side-glance as I slipped into the seat beside him. But he didn't ask any questions and we drove in silence.

It was a sunny day but I didn't feel it. In my mind I was in snow and cold and winter, back to all I had been told of this last journey — the deathmarch of the Jews of Libau. This way they had gone in buses in December 1941, and in sledges and carts or more primitive vehicles in February 1942. As many times before I tried to imagine what my mother must have thought and felt, or my aunts, or my friends or other people I had known. I don't think I even came close to it, but there was no getting away from it, neither from the stories I had heard, nor from the photographs I had seen in Libau in 1945, fresh from the lab, pictures of people on the snow, stripped naked, in the background the Latvian "aizsargi" with their rifles, the earflaps of their caps down and the collars of the uniforms up against the biting cold ...

The driver had stopped the car. "Well ...?" he said turning to me. "That's as far as we can go." "Leave your taximeter on", I replied getting out of the car.

The vast terrain was unbelievably quiet. One could hear the humming of the insects flitting by in the sun, or a sudden shriek of a seagull from the nearby sea. There was only a very light breeze, the blue surface was scarcely rippled by tiny waves, only far away there were a few white crests. A couple of old wooden watchtowers showed that this had been maritime border region some time ago. The dunes were very low and when I turned away inland from the sea they stopped altogether. The ground was sand everywhere, only a few clusters of sharp grey-greenish seagrass were growing here and there.

I saw the obelisk from afar. It was a simple unspectacular four-edged cone of white limestone. When I came up to it, I read the stereotyped inscription in Russian and Latvian dedicated to the "Victims of Fascism" during the war. This time there was a number of the people killed. I don't remember it exactly but it was unbelievably high. There had never been so many Jews in the whole Baltic States. I had, however, heard that Eichmann's twisted bookkeeping had brought the Hungarian Jews to die on this sandy beach, and probably there had also been others. The word "Jew" was mentioned nowhere on any inscription. By now, however, I was used to this sort of Soviet post mortem discrimination.

As I had done the day before, I here, too, put down my roses and resumed my wandering. There were many empty cartridge cases of different calibres on the ground. I bent down to look at them but I did not pick them up. Then I found the bone. It was an ulna, one of the two bones connecting the wrist with the elbow. It looked very dry and frail, it was small, that of a child probably not older than ten or twelve years. I don't know why I saw a little girl before me, it could as well have been a little boy. I took it back to the obelisk and started to dig a hole in the ground having no other instruments than my bare ten fingers. As I could not find a stone on the sandy ground I put some roses on the tiny grave and rose to my feet.

It was a long walk back to the car. If the town had looked much smaller in comparison to what I had remembered, this sandy plain felt vast and endless and larger than life.

A few hours later I was on my way back. Strapped to my seat in the same little bee of a plane I looked down at the city vanishing quickly beneath the wings. There was no regret or nostalgia that this was, I knew, the last time I would be seeing it.

WITNESS FOR THE PROSECUTION

By Arnold Engel

I waited a long time for this day. I thought the day would never come. The room in the new hotel — Intercontinental in Hanover — was spacious, warm and well lit. I got up early on this Friday, April 3rd, 1970, shaved and gave a look at my watch.

It was 7:30 in the morning. One more hour. One more hour and I will face him. Will I recognize him? Will I be able to look into his eyes? I opened the curtain and looked outside. The new, modern television tower looked yellowish, as the sun was rising, and the light snow from the night before was starting to melt.

I had a cup of coffee and hailed a taxi-cab: "Zum Landesgericht bitte."

It was a ten minute ride. A police car rushed by blowing its horn, which sounded exactly as the Gestapo horns: pipi-pipipipi-pipi, the same sound of the police van which picked up Anna Frank and millions of others.

The guard on duty at the court house directed me to the court room. It was early. I and "his" attorney were first. The court session was called for 8:30. Two minutes before, they started to come. One by one, in groups of three or four.

Then I saw him. I recognized him at once. How could I have ever thought that I would not remember him? Aged, but still tall, slim, blondish and his trade-mark: cool, murderish, motionless eyes.

The court clerk called to order. The judges entered. The jury looked bored. The defenders looked somewhat nervous, the defendant tried to remember if he ever saw me. He whispered something to his lawyer. Everything became quiet in the court room No. 127.

Who is this man? It was said that he was once so powerful, that he helped to wipe out a whole town, he killed children, shot hundreds of old people, young people, men, women, Jews and others all in one day, and managed to wash his bloody hands, have a few drinks and spend that evening joking or dancing, playing games or reading a newspaper — as if nothing had happened that day.

After stating my name, address and birthday I was asked by one of the judges:

"Mr. Engel, do you recognize anyone of these gentlemen?"

"I do, sir."

"Please point out, whom do you recognize?"

"Him, Erich Handke."

"Please tell us what do you know about Erich Handke?"

For twenty-nine years I had dreamed about having the opportunity to testify against this brutal man — Handke. I knew that he was alive somewhere in Germany. One week after Hitler attacked the USSR, the Wehrmacht entered our small town of Libau on the Baltic Sea. Close to 9,000 Jews lived in Libau before the war — out of a population of 56,000.

Libau had a rich Jewish community with two noted synagogues, a Jewish trade school, a Yeshiva, a Jewish private school, high school and a Jewish sports stadium, a yacht club and all the usual organizations, including the known sport club "Maccabi." There were very few real rich Jews, but also very few were poor. Always a shipping and trading city plus its location at the white sandy Baltic seacoast, the city did its share of progress in tourism, in export and in import.

Soon after the Wehrmacht, the Gestapo arrived, under leadership of SS-Obersturmfuehrer Dr. Fritz Dietrich, SD-leader Wolfgang Kigler, and Erich Handke who seemed to be in charge of everything, but mainly to solve the Jewish question.

The first mass destruction of the Libau Jews took place on the hot summer day of July 27, 1941. The Jews were ordered to appear on the Hauptwachplatz. Known as ever law-abiding, the Jews obeyed the orders. At the square they had to stay at attention. Many were beaten up and had to undergo terrible treatment by the SS-men.

Erich Handke was on the war-path. Kicking, shouting and slapping, he ordered hundreds of Jews to be thrown on ready brought trucks. As the number of the Jews present diminished, he noticed a tall handsome, grey-haired gentleman, who was none other than Dr. Schwab, a well known local physician. Handke killed him in a brutal manner; this murder was witnessed by the hundreds of Jews who were still standing at attention on the square, where I used to come as a child and watch the fire engines being cleaned. During that day, on a hot July, over three thousand Jews were executed near the lighthouse in the vicinity of the sandy beach, where people used to bathe.

Handke did not stop here. He was everywhere. Almost daily he would appear somewhere. Wait for them with their yellow rag, marked Jews marching from work, tired from their slave labor, hungry from not eating — and with a "blitz" he would start to attack.

It would take up this and many more journals to describe all the "heroic deeds" of this bloodthirsty murderer. When a day passed by and he did not destroy a human life, he would order one of his Jewish slaves to find some pigeons and bring them to him in a hurry. Once they brought him the pigeons, he would take them, one by one and squeeze the heads off, by placing the birds between the door of his office and pulling the door shut.

By 1942, one year later, there were only 800 Jews alive. A Ghetto was created and the 800 moved into it on the 1st of July, 1942. The Libau Ghetto was liquidated on the 6th of October, 1943, Yom Kippur day, and the inmates were sent to the Kaiserwald near Riga concentration camp, and when the number dwindled to less than 500 they were sent to the Stutthof death camp near Danzig.

Today, there are less than 80 Jews who survived the war, the camps and Handke. Many do not have the strength to testify against the Scharfuehrer (Staff Sergeant) Erich Handke, born 10 November, 1914 (SS-#371241) in Lisa, Germany; many do not recall the exact dates, locations or even if Dr. Schwab was attacked at the Firemen's Square or in the women's jail (where the Jews were once more screened before being sent to their death). The German court at Hanover tried their best to have Erich Handke with his eight other cohorts convicted, they have traveled to the USA and Israel, and were permitted to interview survivors now residing in the USSR.

But, because of the time elapsed, the reasons I gave before, Erich Handke may be walking the streets a free man at Taillfingen. I do not regret that I went to Hanover, that I once more faced this mass-murderer Handke. I am glad, that I was able to be a witness for the prosecution.

TO A HAPPY REUNION

By Raya Westermann-Mazin

My husband, who was not a Libauer, used to say: "This Libau of yours is the strangest place I ever heard of. There were about 9,000 Jews. The Nazis killed more than 90% of them. But wherever you come there is at least one Libauer!"

I am not going to discuss now whether he was right or wrong nor elaborate on this strange phenomenon. In any case, to see so many Libauers concentrated in one place is a unique and exciting occasion, and I welcome it. AND I WELCOME YOU from all my heart.

Everyone present here has come a long way, not only in the literal or geographical sense of the word. Be it from Canada or the United States, from Australia or Africa, from England or France, from Haifa or Jerusalem, from a near or far Kibbutz, or just from here, from Tel Aviv, it is a very long way from Libau. It was a long and weary road winding its path through the War, through the Holocaust, through Russian camps and deportations, over hurdles of hardships and personal tragedies. And even if there were also milestones marking successes and gains and highlights of joy and ecstasy along the road, Libau has remained very far behind. It is all in the past. Oh, no doubt it is there on the same map and it now may be many times more important and significant as a Western port of the Soviet Union, but the Libau we remember is gone — and gone forever.

For the next generation it is already something of an abstraction. My son once said that Libau is for him just another town out of the old fairy tales I used to tell him when he was a little boy. Once I heard the son of Libau friends comment on our conversation: "Again they are talking about some Schwanenstrasse ..." Our conversation was in German, his comment was in Russian which was, by the way, his mother-tongue. The offspring of the survivors, born in many different countries, speak many different mother-tongues ... as to their children, Libau might as well be a spot on another planet, difficult to trace back on an unfamiliar map. The gravestone which is for us a symbol of remembrance, of the love and devotion for our dear ones whom we lost, will hardly be visited by the generations to come.

So what is this all about? ... Just meeting "Die Kinder aus meiner Schule", rejoicing in sentimental memories of a nice provincial city with beautiful parks and beaches, with the Schwanenteich and Kurhaus-prospekt, with the Pavilion and the Leuchtturm? I hope and I think that there is more to it. Libau might have been a provincial city on the Baltic Sea, somewhere on the outskirts of Europe, but it was not a stuffy "Shtetl". It was never a part of the "Pale" where the Jews were forced by the Russian Tsar to live in stifling seclusion. Even if their rights were sometimes restricted, they could fight for them, for they were part of a democracy, as imperfect as it might have been. There was air to breathe with a free wind blowing, not only from the sea, but from the whole world around us, and people were free to come and to go.

It was a good place for children to grow up in. There were deep-rooted traditions and values, such as friendship and fairness, which had weight and meaning — and one could choose one's ideals without being brainwashed. We were free to think and to act, and, if we took it all for granted in those faraway days, we know better now. I want to believe and I do believe that the spirit of freedom and human dignity does not just vanish when people or even generations do. It has a continuity which, consciously or unconsciously, we must be passing on to the next generation, one which I hope will live on. It should be a precious asset for those living in a world which is getting more and more complicated and computerized and much less sentimental and idyllic than was Libau 50 years ago.

As to ourselves, it is no use fooling ourselves: we cannot count on a future of 50 years more. Even the Libauers, a tough and stubborn lot, with all their fighting spirit, cannot overcome the laws of nature. But, as long as one is alive, there is always a future. And one can always hope for the best. By the way, to hope for a better future is an ancient Jewish national sport. We have been practising it for over 2000 years. Among all the peoples and nations of the world we are the experts and champions in this. That is probably the reason why we are still alive and kicking today ...

Now, having spoken about the past and the future, and — being myself a conscientious Libauerin, let me, for good order's sake, say a few words about the present. The present is always the shortest of all times. The present is now, today, this very moment. The fact that we are all assembled here NOW is the best proof that we, the Libauers, are still able to make dreams come true. So all we have to do now at present is to enjoy it. To enjoy every single moment of it! TO A HAPPY REUNION.

Situations-Plan

der Stadt LIBAU vom Jahre 1636

Dear Libauer/in

In the following list of Libauers we have placed the names in alphabetical order according to the original surnames, as we knew them half a century ago. Most of the women are married and their present names are unknown to their former friends. Some men have hebraized or anglicized their names.

There were also difficulties in spelling: is it Yakobson, Jakobson or Jacobson? Is it Sacks, Sachs or Zacks? etc., etc. Kindly check the different possibilities.

Finally, not all the addresses are correct, nor is the list complete. As we plan to issue an additional list in the future we would appreciate if you would put in your corrections and additions. Also in this list we included only a small number of Libauers living in Russia. This, too, needs completion.

LIST OF NAMES AND ADDRESSES

Previous Name	Present Name	Address
Abramovitz, Batia	Segal	
Abramovitz, Rachel	Sorkin	NEVE SHARETT, 10 Hatzancharim, Tel.03-476703
Adler, Tania	Milstein	BAT YAM, 55 Katzenelson, Tel.03-672271
Adler, Wolf		ASHKELON, 64/706 Hatayassim, Afridar 78475, Tel. 051-22535
Aronstam, Shura	Finkelstein, Shifra	CANADA, 606 Willowdale, Ontario, 6151 Bathurst St., Apt. 88
Asteik, Frieda	Charmetz	HAIFA, 39 Pevsner, Tel. 04-526596
Averbuch, Mura	Schafir	PETAH TIKVA, 8 Gordon, Tel.03-914648
Barkan, Avraham		KIRYAT BIALIK, Sabinia, Tel. 04-713847
Barkan, Reuven		HAIFA, 15 Tchernichovsky, Tel. 04-525344
Baron, Rosa	Russinek	JERUSALEM, Ramat Eshkol, Rassco 154/7, Tel.02-886192
Baron, Shmuel		TEL AVIV, 1 Korolenko, Tel.03-229976
Baskin, Zilla		HAIFA, 17 Kaf-Chet, Tel.04-32677
Bassman, Abraham		BNEI BRAK, 5 Yehonatan, Tel.03-784198
Bassman, Mali	Petrokovsky	KVUTZAT KINNERET, Tel.067-565
Bassman, Shoshana	Belkind	DEGANIA A', D.N. Emek Hayarden, Tel.067-58111
Bengis, Ben-Zion		HAIFA, 11 Harav Kaniel, Tel.04-660508
Bengis, Chassia	Penner, Assia	U.S.A., Syracuse, N.Y. 13224, 915 Crawford Ave.
Bengis, Teresa	Dogim	TEL AVIV, 137 Haifa Road, Tel.03-450570
Bengis, Zvi		NETANYA, 7 Rish, Tel.053-22721
Berg, Ruth	Kirk	U.S.A., Bronx, N.Y. 10463, 290 W. 236 St.
Berkovitz, Isa		TEL AVIV, Tel.03-440876
Berkovitz, Masha	Gutermann	RISHON LEZION, 84 Rothschild, Tel.03-99969
Berkovitz, Miriam	Guterman	RISHON LEZION, 34 Rothschild, Tel.03-942435
Berkovitz, Rosa	Garfinkel	RISHON LEZION, 5 Hazayit, Tel.03-940177
Bermann, Jack S.		U.S.A., Belle Harbor, N.Y. 11694, 173 Beach 128th St.
Berman, Shevach		RISHON LEZION, 5/5 Yalag
Bermann, Tamara	Friedmann	HOLON, 31 Ramat Hagolan
Binder, Helene	Berkowitz	NETANYA, 101 Kiryat Nordau, Tel.053-53210
Birk, Taube		TEL AVIV, 18 Almaqor, Tel.03-493768
Blaushild, Gamliel		KFAR BLUM, D.N. Hagalil Haelyon, Tel.067-44706
Blaushild, Immanuel		ZAHADA, 43 Shamgar, Tel.03-474622

Blaushild, Jemimah	Ribak	KIBBUTZ KFAR BLUM, D.N. Hagalit Haelyon, Tel.067-48511
blauschild, Shulamit		KIBBUTZ NAAN, Tel.08-459971/2599
blechman, Feivel		TEL AVIV, Ganei Tikva, 35/9 Harama
blechman, Zelma	Stumpf	U.S.A., Rhode Island 02906, Providence, 166th St.
Blumberg, David		HAIFA, Neve Sha'anani, 37 Hatichon
Blumberg, Leon		TEL AVIV, 14 Bergson, Tel.03-410177
Blumenthal, Adolph C.		S.A., Johannesburg 2000, POB 5043
Blumenthal, Joseph	Tal	RAMAT GAN, 11 Hamelacha, Tel.03-728550
Blumenthal Leo (Ariel)		TEL AVIV, 118/a Ben Yehuda, Tel.03-243591
Blumenthal, Isaac		S.A., Brakpan 1540, Johannesburg, 17 Olga St., POB 150
Blumenthal, Sophia	Zinn	TEL AVIV, 19 Zamenhof, Tel.03-240034
Blumenthal, Yedidia		S.A., Johannesburg, c/o "The Jewish Herald"
Blumstein, Sydney		ENGLAND, London NW 8, 5 South Lodge Grove End Rd.
Blumstein, Sima		U.S.A., New York, N.Y. 10025, 884 West End Ave.
Bob, Sonia	Vishnaret	GIV'ATAYIM, 67/5 Katzenelson, Tel.03-729295
Borok, Ruvi		U.S.A., Boston, Weymouth, Mass.02188, 185 Mediterranean Dr., Apt.38
Brauer, Max (Mendke)		CANADA, Montreal, Quebec H4A 2GA, 4472 Kingston Av.
Brauer, Sarah	Abir	RAMAT GAN, 39 Smadar, Tel.03-798597
Brenner, Leah	Weissbart	GIV'ATAYIM, 6 Hama'or, Tel.03-313961
Brickman, Ethel	Segal	RAMAT GAN, 8 Habakuk, Tel.03-749245
Brickman, Mordecai		GIV'ATAYIM, 3 Rachel, Tel.03-322573
Brilowitz, Reuven		HERZLIA, 21 Hanadiv, Tel.052-83158
Brown, Louise		U.S.A., Peoria, Illinois 61603, 3400 N. Knoxville, Apt.B-2
Bruskin, Dr.		U.S.A., West Hartford, Conn., 1769 Asylum St.
Bruskin, Liuba	Schoffman	KIBBUTZ GIV'AT CHAIM/Ichud
Brutzkus, Kroza	Linsitzky, Carmela	BEER SHEVA, 5 Zalman Shazar
Chanukac, Daniel	Hafrey	U.S.A., Bethesda, MD 20817, 7008 Amy Lane
Chandler, Riva		CANADA, Montreal, Quebec H4V 2KQ, 5147 Montclair (c/o Cilla Kaminsky)
Chmuel, Jack		U.S.A., Brooklyn, N.Y.11229, 1026 East 23rd St.
Channenherg, Jascha		HOLON, 19/8 Yud Alief Hadar, Tel.03-840812
Channenherg, Sarah	Farkash	HOLON, 27/3 Naportzim, Tel.03-844723
Chattel, Aharon		NETANIA, 25 Yehuda Halevi, Tel.053-37282
Dimand, Chaim	Yahalom	KIBBUTZ EIN GEV, D.N. Emek Hayarden
Dimant, Uri	Yahalom	GIV'ATAYIM, 35 Golomb, Tel.03-317889
Dimant, Rivka	Tuchmann	HAIFA, 7 Aliyah (Bat Galim), Tel.04-538189
Diner, Sarah		RAMAT GAN, Old Age Home
Diner, Zvi		RAMAT GAN, 9 Le'an, Tel.03-729791
Dorbian, Curia	Elefant	BRAZIL, Copacabana, Rio de Janeiro, Rua Domingos Ferreira 34/902
Dorbian, Harry		U.S.A., Fair Lawn, N.J. 07410, 31-14 Marlot Ave.
Dorbian, Riva	Erich	U.S.A., Fairlawn, N.Y.07410, 5-17 Eugene St.
Droustam, Jetty		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11218, 483 Ocean Pkway, 6J
Duchin, Bluma	Shemer	TEL AVIV, 19 Soutine, Tel.03-241175
Duft, Hermann		WEST GERMANY, 1 Berlin, Schlangenhäuserstr. 12E/99

Edelstein, Riva & Moshe		NEVE SHARETT, 22 Aimagor, Tel.03-491894
Edelstein, Cilla	Kaminsky	CANADA, Montreal, Quebec, H4V 2K0, 5147 Montclair
Edelstone, Chaim		CANADA, Montreal, Quebec, H4V 2K0, 5147 Montclair (c/o Cilla Kaminsky)
Eiduth, Ada	Kiel	KFAR SABA, 7/9 Tapuz, Tel.052-29077
Eilan, Ariele		U.S.A., Stenford, CT 06902, 429 Ocean Drive West
Eisenstadt, Milka	Wolf	TEL AVIV, 14 Yellin, Tel.03-450235
Ellinson, Mali	Kohn	AUSTRALIA, Caulfield, 497 Hathorn Rd.
Ellinson, Sima	Greenfield	AUSTRALIA, Toorak, Victoria 3142, Melbourne, 5/16 Wooringoleen Rd.
Elishevitz, Yitzhak	Elyashiv	NAHARIA, 10/2a Hamaginim, Tel.04-925518
Ellinson, Milia	Herzenberg	U.S.A., Chevy Chase, Maryland 20015, 8604 Farrel Court
Elkis, Barbara		U.S.A., Brooklyn, Mass. 02146, 202 Mason Terrace
Ende, Frieda & Harry		U.S.A., Jackson Heights, N.Y. 22370 (c/o Jenny Lipkin).
Epstein, Chaim		HAIFA, 1 Masada, Tel.04-661658
Epstein, Mendel		JERUSALEM, 7 Ramot, Tel.02-861211
Erllich, David		U.S.A., Fairlawn, N.Y. 07410, 5-17 Euene St.
Faktor, Riva	Kuzka	FRANCE, Villejuif 94800, 27 rue Lamartine 21/1
Feigenson, Sioma		RISHON LEZION, 3/20 Jabotinsky, Tel.03-992274
Feitelberg, Allan		U.S.A., Belmont, CA 94002, 1504 Descio Way
Feldhun, Gitta	Ritberg	GIV'ATAYIM, 20 Bet Hasho'eva, Tel.03-735488
Feldhuhn, Leon		U.S.A., Santa Monica, CA 90403, 817 10th St.
Feldhuhn, Shlomo		GIV'ATAYIM, 26 Sireni, Tel.03-320576
Feldhuhn, Raphael	Field	SOUTH AFRICA, Port Elizabeth, 1-7 Summerstrand Ave.
Figerson, Solomon		RISHON LEZION, 3/20 Jabotinsky
Finkelstein, Alexander		TEL AVIV, 18 Visotzky, Tel.03-457214
Finkelstein, Judith	Kabalkin	HAIFA, 59 Ha'um Blvd., Tel.04-52796
Fischer-Kahn, Leah	Levinson	KIBBUTZ NEGBA, Tel.051-21747
Fischer, Yehiel	Schafir	HOLON, 16 Havered, Tel.03-880333
Flaks, Ben		ZIMBABWE, Bulawayo, P.O.B. 491
Fleischman, Paula	Langfer	TEL AVIV, 150/50 Nhagana Rd., Tel.03-392106
Foss, Karl		U.S.A., Narra Gansett 02882, 90 Stare Drive
Friedland, Arvid	Rudi,Avrinam	MOSHAV BEN AMI, D.N. Hagalil Hama'aravi
Friedland, Shmuel "Fritz"		RISHON, Tel.052-70752
Friedman, Esther	Gil'adi	HOLON, 4 Hatabor, Tel.03-847827
Friedman, Fruma		BAT YAM, 11 Rambam, Tel.03-680132
Friedman, Rosa	Galitzky	RAMAT GAN, 35 St. Hakongress, Tel.03-741185
Fundiler, Yehuda	Padan	NEVE OFEKA, 14 Leah, Tel.03-482043
Funkelstein, Danny	Rey	U.S.A., 925 Los Angeles, CAL, 8 Granville Ave.
Gadlon, Zilla	Weinstein	TEL AVIV, 1 Yehudit Blvd., Tel.03-267493
Gafanovitz, Anna	Hackel	EF'AL, 9/15 Kiryat Segal
Garfinkel, Pauline	Reichel	KFAR GIL'ADI, D.N. Hagalil Ha'elyon
Gdalin, Esther	Weinstein	HERZLIA, 8 Hahistadrut, Tel.052-550762
Geller, Genia & Lev		KFAR SABA, Shikun Tekuma 16 Gimmel
Genton, Chava	Gilead	GIV'ATAYIM, 21 Barochov, Tel.03-729261
Genton, Joseph		GIV'ATAYIM, 14 Keren Kayemeth, Tel.03-311877

Gersony, George		U.S.A., New-York, N.Y. 10024, 20 W. 77th St.
Glaser, Liova	Shamir	KIRYAT TIV'ON, 19 Hazipornim, Tel.04-931534
Glaser, Shmuel		JERUSALEM, 6 Dorot Rishonim, Tel.02-223738
Glazer, David		U.S.A., Gnetna, Los-Angeles, CA 70053, 1909 Faith Pl./Apt.B
Glazer, Dr.		TEL AVIV, 15 Frishman
Glickman, Leah	Keinan	ZAHALA, 25 Shamgar, Tel.03-476556
Goldberg, George		U.S.A., Rockville, MD 20852, 11801 Rockville Pike, Apt.812
Goldberg, Hermann		TEL AVIV, 27 Almazor, Tel.03-472248
Goldberg, Leopold		WEST GERMANY, Krefeld, Windmuehlenstr. 124 (c/o Michael Gilad)
Goldblatt, Lialia	Hesselton	AUSTRALIA, East St. Kilda, Melbourne 3183, 8 Balclava Rd.
Goldfein, Anna	Eiges	JERUSALEM, 4 Zeruyah, Tel.02-719116
Goldfein, Marcus		JERUSALEM, 52/a Uruguay, Tel.02-415822
Goldfein, Max		JERUSALEM, Soldiers' Welfare Office
Gottschalk, Dr. A.		FRANCE, 92200 Neuilly s/Seine, 50 rue Jacques Dulud.
Greenfield, Sophy		SHEDEMA, D.N. Emek Sorek, Tel.055-91183
Gorfinkel, Sarah & Kellu		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11230, 850 E. 17th St.
Gottschalk, Assi	Arnsdorf	U.S.A., San Diego, CA 92103, 3625 First Ave., No.37 Mirador
Grinfeld, Yitzhak		TEL AVIV, 7 Grizim, Tel.03-462429
Gruenfeld, George		BRAZIL, Sao Paulo, Rua Sao Vicente de Paulo, 707-71 Cep.01229
Gruenfeld, Mary	Rotenberg	RAMAT GAN, 146 Haro'eh, Tel.03-748747
Gruenfeld, Neily	Paraezo	BRAZIL, Sao Paulo, Rua Caniencineiro de Ervora, 174-66, Cep.04708
Gurewitz, Minna		KIRYAT YAM, 14/15 Tabor, Tel.04-756705
Gutchinsky, Ruth		HOLON, 16/10 Baratz, Tel.03-846725
Gutman, Eva & Rudy		U.S.A., Ventor, N.J. 08406, 105 N.Fredericksburg Ave.
Gurwitz, Fanny	Segal	NES ZIONA, 1 Chana Senesj, Tel.03-316690
Gutmann, Hedda	Plaster	RAMAT HASHARON, 24 Lamerchav, Tel.03-472264
Gutmann, Rivka	Shnipper	ASHDOD YAAKOV/Thud, Tel.067-56448
Gutman, Ruth	Edelstein	U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11236, 1375 E. 101 St.
Gutman, Sarah	Edelstein	AKKO, 42 Mordecai Anilewitz
Gutman, Selva	Rosenstein	REGBA, D.N. Ashrat
Hackel, Shleime		SOUTH AFRICA, Highland North, Johannesburg, 477 Louis Botha Ave.
Hackel, Shmuel (Mule)		EF'AL, 9/15 Kiryat Segal
Hackel, Ella & Yitzhak		RISHON LEZION, 5/4 Neeman, Tel.03-999969
Havelson, Aisik		RENOVOT, 32/9 Hahagana, Tel.03-492193
Heiman, Leah	Albert	RISHON LEZION, 2 Emile Zola, Tel.03-993476
Heimann Isser		TEL AVIV, 79 Ha'universita, Tel.02-418648
Heller, Joseph		RAMAT GAN, 6 Mevo Arieih, Tel.03-721077
Hellman, Rosa		U.S.A., Beverly Hills, CA 90212, 312 S.Rexford Drive
Hellmann, Lasha	Zohar Laser	RAANANA, 195 Kiryat Sharett, Tel.052-445314

Herzenberg, Bernard (Zusske)		U.S.A., Chevy Chase, Maryland 20015, 8604 Farrel Court
Herzfeld, Ella	Hackel	RISHON LEZION, 5/4 Naaman, Tel.03-999969
Hershitz, Selma & Boris		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11235, 122 Langham St.
Hirman, Rachel		U.S.A., New-York, N.Y., 165 W. 91th St., Apt.7C
Hirschfeld, Frieda	Ende	U.S.A., Jackson Heights, N.Y. 11369, 2229-93rd St.
Hirschfeld, Lucia	Lipton	AUSTRALIA, Armadale, Melbourne 3143, 4/29a Hampden Rd.
Hirschhorn, Girsh		BAT YAM, 15/40 Mivtsa Sinai
Hirschhorn Hella & Louis		U.S.A., New-York, N.Y. 11365, 19006 D 69 St. Ave., Fresh Meadow
Hirschhorn, Shimon	Sharon	KIBBUTZ ASHDOD YAAROV/Ichud
Hoffmann, Batya	Levy, Betty	AUSTRALIA, 3143 Victoria, Armadale, 51/4 Sydney Ave.
Hurwitz, Harry		JERUSALEM, 10/3 Saadia Ga'on, Tel.02-669544
Illion, Immanuel		TEL AVIV, 111 Rothschild Blvd.
Immerman, Aharon		KIRYAT CHAIM, 5/7 Warburg
Isaakson, Eugen	Gottschalk	WEST GERMANY, 4770 Soest, Freilirath Wall 12B
Isackson, Jenny	Neiss	U.S.A., Fairlawn, N.J. 07410, 42-11 Union St.
Issachari, Dr.Med. Myron		ZAHALA, 3 Shoshanim, Tel.03-471797
Itzikson, Sonia	Navon	GIV'ATAYIM, 36 Zahal, Tel.03-319007
Jacobson, Fanny	Koffler	KIBBUTZ GIV'AT CHAIM
Jacobson, Feivush		KFAR GILEADI, D.N. Hagalil Ha'Elyon
Jacobson, Lilly	Shapiro	RAANANA, 8 Migdal, Tel.052-225513
Jacobson, Raya	Segal	TEL AVIV, Neve Sharett, 18a Rama, Tel.03-484998
Jacobson, Shmuel	Ben Yakov	TEL AVIV, 21 Cremieux, Tel.03-244864
Jakobson, Alexander		FRANCE, 75017 Paris, 47 rue de Solitaires
Jakobson, Bobka	Ben Yaakov	KFAR YEHOShUA
Jakobson, David		TEL MOND, Hadekel
Jakobson, Jochi	Torbin	U.S.A., Rego Park, N.Y. 11374, 64-61 Saunders St.
Jakobson, Judith	Himmelfarb	TEL AVIV, 2 Glickson, Tel.03-284905
Jakobson, Wulf		SOUTH AFRICA, 7420 Paarden Island, Capetown, P.O.B. 414
Jakobson, Iska	Ben Yaakov, Ishai	TEL MOND, Tel.052-61331
Jakobson, Fanny		NES ZIONA, 9/5 Etzel, Tel.08-471869
Jakobson, Israel	Segala	REHOVOT, 8 Eisenberg, Tel.08-461235
Jakobson, Lea		YAFFO, 142/6 Yefet
Jakobson, Yehuda	Yaakobi	TEL AVIV, 11 Feivel, Tel.03-252798
Joffe, Benno		ITALY, Genova, Villa Delverme 33/10(Quinto 10/66)
Joffe, Debora	Danziger	FRANCE, Cannes, 109 Croisette
Joffe, Ella		JERUSALEM, Ben Yehuda 27, Tel.02-221645
Joffe, Ezra		TEL AVIV, 9 Antokolsky, Tel.03-244510
Joffe, Mary		JERUSALEM, 27 Ben Yehuda, Tel.02-221645
Joffe, Wolf (Zeev)		TEL AVIV, 46 Yehoshua Bin Nun, Tel.03-446342
Johansen, Knud		DENMARK, Copenhagen 2100, Hofgartsgaden 7/2nd fl.
Judelowitz, Bezalel	Ben Yehuda	HAIFA, 46/64 Leon Blum, Tel.04-80386
Judelowitz, Fanny	Leibowitz	U.S.A., San Diego, CA 92120, 6221 Brynwood Crt.
Judelowitz, Isaak	Ben Yehuda	TEL AVIV, P.O.B. 4474, Tel.03-803060
Judelowitz, Mrs.J.	Sommer	U.S.A., Fairlawn, N.J. 07410, 42-11 Union St.

Judelowitz, Shim'on (Shimleak)	Ben Yehuda	NETANYA, 9 Dizengoff, Tel.053-92285
Kabalkin, Berta	Baron	REHOVOT (c/o Rosenthal), 14 Milda Chaim, Tel.08-493173
Kabatchnik, Sima	Mansfeld	NIR ZVI (Kefar Argentina)
Kagan, Joseph		TEL AVIV, 8 Arlozorov, Tel.03-246367
Kagan, Tuvia	Kinan	JERUSALEM, 29 A. Ben Eliezer, Tel.02-769347
Kaganson, Sam		SOUTH AFRICA, Salt River 7925, P.O.B. 54
Kahn, Emanuel		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11235, 26 Falmouth St., Manhattan Beach
Kahn, Trude	Ben Yaakov	TEL MOND, Tel.052-61331
Kas:rell, Itta	Heller	RAMAT GAN, 5 Ankorm, Tel.03-795678
Kas:rell, Sasha		TEL AVIV, 72 Shlomo Hamelech, Tel.03-223034
Katz, Maurice		SOUTH AFRICA, Cyrildane 2026, P.O.B. 67
Katzen, David		TEL AVIV, 17 Rembrandt, Tel.03-244715
Katzev, Glika	Tosch	PETAH TIKVA, 54/11 Zahal, Tel.03-9224215
Katzev, Riva	Zippori	HOLON, Neot Rachel, 6/22 Kedoshei Kahir, Tel.03-849224
Katzev, Rachel	Schneider	HAIFA, Neve Shaanan, 9a Maimon, Tel.04-22392
Kaufman, Chaim		HAIFA, Kiryat Eliezer, 50/11 Truman, Tel.04-712179
Kellim, Tania		ENGLAND, London NW 10, 3 Dewsbury Rd., Dollis Hill
Kiel, Boka	Zohar	RAANANA, 195 Kiryat Sharett, Tel.052-445314
Kirk, Jack		U.S.A., Bronx, N.Y. 10463, 290 W. 236 St.
Kirschner, Molly	Markman	U.S.A., New York, N.Y.10024, 203 W. 86, Apt. 608
Klaf, Henia	Ziv, Chana	GIV'ATAYIM, 120 Katznelson, Tel.03-310005
Klatzko, Dr. Shmuel		NETANIA, 19 Herzl, Tel.053-22522
Klavansky, Munna	~~Marashin~~	TEL AVIV, Neve Shalem, 20/12 Mahanaim, Tel.03-394132
Klempner, Rachel		TEL AVIV, 10 Frishman
Kogan, Joseph		BAT YAM, 19/13 Maimon
Kopenhagen, Berta		HAIFA
Kramer, Chana	Hirsch	YOKNEAM, Tel.04-993048
Kreuzberg, Miriam	Weiner	HAIFA, 17 Yosseph, Tel.04-665429
Krom, Hilda	Ussishkin, Helene	ENGLAND, London NW8 9UL, 82 Hamilton Terrace
Krom, Jacob (Jasha)		ENGLAND, London N.10, 60 Wilton Rd.
Krom, Dr. Len	Crome	ENGLAND, London SE27 0LA, 17 Bewlys Rd.
Kuritzky, Fruma	Sheftel	TEL AVIV, 17 Zlotopolsky, Tel.03-246987
Kuritzky, Chaim		AUSTRALIA, Balaclava 3183, Melbourne, 48-50 Hotham St., Apt.19
Kuritzky, Jakob	Kurlu	AUSTRALIA, St.Elwood, Victoria 3184, 27 Kingsway
Kuritzky, Jenia	Jakobovitz	TIV'ON, 10 Hashoshanim, Tel.04-931491
Kurtz, Ariana	Johansen	DENMARK, Copenhagen 2100, Hofgardsgaden 7/2nd
Landa, Zina	Shperling	U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11219, 951, 44th St.
Landmann, Genia	Gorodeysky, Channa	REHOVOT, 34 Weizman St., Tel.08-473646
Landmann, Gershon (Grisha)	Yuval	RAMAT HASHARON, 6 Hat'ena, Tel.01-474065
Landman, Sheva	Zeiden	TEL AVIV, 37 Reines, Tel.03-244385
Laps, Yehezkei		KIRYAT TIV'ON, 23 Amnon Vetamar, Tel.04-931448
Laser, Miriam		TEL AVIV, 3/7 Modigliani, Tel.03-222027
Leibovitz, David		TEL AVIV, 32 Sholem Aleichem, Tel.03-283528

Levi, Polia & Abraham		HAIFA, 7/a Ahuza Yaarot, Tel.04-243402
Levin, Nusha Abraham		KIRYAT ATA, 8/20 Jabotinsky
Levin, Anne	Linder	ENGLAND, Manchester 8, 40 Belhaven Rd., Crumpsall
Levinson, Hermann		JERUSALEM, 112/27 Talpiot Mizrach, Tel.02-718786
Levitan, Chaim		TEL AVIV, 18 Arba Aratzot, Tel.03-231434
Levitan, Shulamit	Rubinstein	BINYAMINA, Nahlat Jabotinsky
Lichter, Vera	Shomroni	KIBBUTZ AFIKIM, D.N. Emek Hayarden
Lichtman, Raya	Edelstein	U.S.A., Brooklyn, N.Y., 57 St. East
Lifshitz, Nusha	Levin	KIRYAT ATA, 8/20 Jabotinsky
Lipkin, Jenny		U.S.A., Jackson Heights, N.Y. 11370, 31-01 82nd St.
Litovsky, Fanny		U.S.A., Baltimore, MD 21208, 8100 Scott Level Rd.
Loewenson, Jeffry		U.S.A., Chatworth, CA 91311, 22544-3 Jeffrey Mark Court
Loewius, Elia	Goldberg	TEL AVIV, Kiryat Shalom, 11/4 Kochavey Yitzhak, Tel.03-372810
Ludzin, Sam		U.S.A., Clifton, N.J. 07013, 9 Tancin Lane
Lukanzaver, Fania	Herz	PARDESS HANNA, Neve Asher, Tel.063-77126 JERUSALEM, 10/3 Saadia Ga'on, Tel.02-669544
Lurie, Esther	Shapira	TEL AVIV, 135 Arlosorof, Tel.03-255288
Lurie, Frieda	Gewirtzman	TEL AVIV, 7 Pinkas
Lurie, Hassia	Ram	CANADA, 802 Downsview, Ontario, 535 Sheppard Ave.
Lurie, Israel		KIRYAT ARBA, House 303, Tel.02-961380
Lurie, Raya	Kochav	KFAR YONA, 17 Olai Hagardom, Tel.053-85586
Lurie, Shifra	Katz	TEL AVIV, 6 Sd. Melech David, Tel.03-266869
Lutrin, Bella	Neufeld	HAIFA, 30 Shoshanat Hacarmel, Tel.04-87113
Magidson, Nirsh		SOUTH AFRICA, I. Robertson St. Observatory Ex.2, Johannesburg, 422 Cold View Heights
Magidson, Jules		BELGIUM, 1180 Bruxelles, Rue N. van Zuylen 78, Bte. 26
Magnus, Pessel		CANADA, Toronto, Ontario M4C 4M7, 129 Oak Park Av.
Malach, Raya	Hirsch	HAIFA, 81 Aief Hatishbi
Mansfeld, Miriam	Ingber	JERUSALEM, 7 Giv'at Bet Hakarem, Block 3, Tel.02-531690
Mansfeld, Paula		CANADA, Ottawa
Manuchovitz, Rosa	Ish Shalom	TEL AVIV, 52 Pinkas, Tel.03-456548
Markuze, Oscar		U.S.A., Portland, Maine, 92 Pitt St.
Matushevitz, Naomi	Fooks	AUSTRALIA, Caulfield, 3161, Melbourne, 32 Howtit Rd.
Meisel, Judith	Kaufmann, Ita	TEL AVIV, 19 Ahad Haam, Tel.03-200245
Meisel, Mali	Scheinbaum	KIBBUTZ SHEFAVIM
Meisel, Riva	Ellman	NETANIA, 71/9 Nordau
Mendelson, Mary	Maqaram	BAT YAM, 39 Maimon, Tel.03-5514269
Mendelstamm, Judith	Wolff	WEST GERMANY, 1000 Berlin 15, Bayerische Str.4
Merya, Yaakov		RAANANA, 9 Borochoy, Tel.052-34407
Meturan, Yaakov		KIRYAT YAM B', 77/5 Sharett, Tel.04-704528
Michaelson, Abrasha	Michaelson, Allan	U.S.A., Van Nuys, CA 91405, 6958 Woodman Ave. Apt.13
Michaelson, Anni	Winograd	SOUTH AFRICA, Hillbrow, Pretoria St., 804 Dungaree Court
Mindlin, George (Gersy)		BELGIUM, Brussels, 37 Av. Bel-Air Wezenbec

Mindlin, Musia	Wulfson	U.S.A., San Leandro, CA 94511, 355 Eastabruk St., N 307
Minsker, Tania	Sorkin	TEL AVIV, 22 Shlomzion, Tel.03-450965
Mirkin, Arie		JERUSALEM, 10 Chopin, Tel.02-631483
Moed, Rita	Mansfeld	TEL AVIV, 3 Wilson, Tel.03-611593
Nechimovsky, Batia	Nachmani	BEER SHEVA, 77/9 Derech Massada
Neuberger, Effi		CANADA, Willowdale, Ontario M2H 2B5, Nicole Ave. 114 ME
Neufeld, Shlomo		HAIFA, 16 Avigail, Tel.04-246732
Neufeld, Yitzhak (Kuklia)		HAIFA, 30a Shoshanat Hacarmel, Tel.04-87313
Nieburg, Aviva	Braver	BAT YAM, 15 Tabenkin, Tel.03-593851
Nisselowitz, Gabi	Mordel	HOLON, Kiryat Sharett, 39/5 Ramat Hagolan, Tel.03-809360
Nitzan, Shlomo		TEL AVIV, Vad Eliyahu, 13 Hapalmach
Nizetzk, Anni	Rosen	TEL AVIV, 7 Hashoftim, Tel.285850
Novitzky, Etta	Maltinsky	RAMAT GAN, 10 Namarganim, Tel.03-794937
Novitzky, Miriam	Armon	GIV'ATAYIM, 7 Aravei Hanahal, Tel.03-775787
Novitzky, Riva	Buchman	HAIFA, Kiryat Eliezer, 15 Hazayit, Tel.04-537704
Novitzky, Sarah	Garfinkel	TEL AVIV, 77 Ben Yehuda, Tel.03-242203
Oppenheimer, Inge	Blutstein	TEL AVIV, 46 Shimon Hatarsi, Tel.03-456663
Paperna, Dr. Aharon (Arnold)		TEL AVIV, 36 Shenkin, Tel.03-282946
Pausner, Rivka		PETACH TIKVA, 4 Feierberg, Tel.03-903736
Pecker, Boris		SAFED, 609/10 Hanassi, Tel.067-74516
Peer, Nahum (Uma)		GIV'ATAYIM, 14 Sde Boker, Tel.03-319862
Perlmann, Liuba		BAT YAM, Tel.03-5510495
Perlman, Sa	Kaminsky	TEL AVIV, Vad Eliyahu, 3 Yiftach, Tel.03-398828
Pessel K. Magnus, Mrs.		CANADA, Toronto, Ontario M4C 4M7, 129 Oak Park Av.
Rabinowitz, Aharon (Harry)	Fariv	RAMAT HASHARON, 20 Harimon, Tel.03-276877
Rabinovitz, Sorel	Tankel	TEL AVIV, 24 Hanitzachon Rd., Tel.03-219795
Rabinson, Gitta	Dafner	
Rakovitzky, Rita	Mateisky	RAMAT HASHARON, 28 Zayin Besheshvan, Tel.03-403502
Rapoport, Lena	Charpak, Ilana	TEL AVIV, 11 Antokolsky, Tel.03-244512
Ravit, Lisa	Ravid	TEL AVIV, 29 Bar Kochba, Tel.03-203464
Reikin, Gershon		REHOVOT, 11/5 Sderot Chen (c/o Milstein), Tel.08-450091
Rovi, Liuscha & Eliyahu	Ravid	MA'ALE ADUMIM, 31 Hanevel, Tel.02-252026
Roceffpinelli, Greta		FRANCE, 9 rue Saulinier
Rogalin, Olga	Brodetsky	GIV'ATAYIM, 16/13 Rachel, Tel.03-316690
Rolof, Yaakov		HAIFA, 126 Nof Yam, Tel.04-89148
Rosenberg, Rita	Edelmann	NETANIA, 71/9 Nordau
Rosengarten, James		ENGLAND, Hampstead, London, Bishop Gate 6
Rozay, Lilly		U.S.A., North Hollywood, CA 91607, 12630 Califa St.
Rothstein, Lea		TEL AVIV, 34 Reines, Tel.03-223533
Russinek, Ezra		JERUSALEM, Ramat Eshkol, Rassco 154/7, Tel.08-886192
Russinek, Miriam	Eytan	JERUSALEM, 6 Shlein St., Tel.02-535396
Sackman, Meir	Gil'adi	HOLON, 4 Hatabor, Tel.03-847827

Sachs, Rosa & Emanuel Kahn		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11235, 26 Falmouth Beach
Sacks, Hilda	Fisher	ENGLAND, London IND, 61 Essex Park, Finchley N.3
Shalamin, Minna	Gurfinkel	CANADA, Toronto, Ontario M6B 4B5, 1704-155 Marlee Av.
Samuelson, Gindor	Chaif	NAZARETH ILIT, 6 Yodfat, Tel.065-71172
Samuelson, Hassia		KIRYAT YAM, 18/12 Tabor
Samuelson, Hesi		KIRYAT YAM, 18/12 Tabor, Tel.04-736198
Samuelson, Israel		BEER SHEVA, 11 Baalei Tosafot
Samuelson, Mali	Feldmann	BEER SHEVA, 14/26 Sinai, Tel.057-424619
Samuelson, Moshe (Mausi)		BEER SHEVA, Daled Zafon, 11 Baalei Tutzot, Tel.057-425394
Sand, Raya	Raffer	U.S.A., Toms River, N.J. 08753, 1935 Lakewood Rd.
Sapir, Sarah	Orlansky	PETAH TIKVA, 5 Pinsker, Tel.02-913742
Schapiro, Jenny & Ephraim		REHOVOT, 20 Levin-Epstein, Tel.08-457446
Schapiro, Ida	Bocian	CANADA, Downsview, W. Ontario, 535 Sheppards Av., Apt.202
Shapiro, Jenny		LOD, 9 Melech David Blvd.
Schapiro, Mura	Johansen	SWEDEN, 12237 Enskewe, Sockenvaegen 373-I
Schatz, Ida	Streimer	RAANANA, 120 Ahuza
Schechter, Bertha	Gottlieb	TEL AVIV, 22 Emanuel Blvd., Tel.03-242946
Scheffkind, Nathan		CANADA, Montreal, Quebec H3X 1X6, 5704 Queen Mary Rd.
Scheftel, Immanuel		TEL AVIV, 17 Zlotopolsky, Tel.03-246987
Scheftel, Bella	Kess	TEL AVIV, 10/24 Racanati, Tel.03-424673
Sheikan, Grisha		U.S.A., Boston, Mass.02159, Newton Ctr., 31 Hobart Rd.
Scherman, Esther	McDonald	U.S.A., Wilmington, Delaware 19802, 517 W. 39th St.
Schimshelevitz, Jenia	Goldberg	TEL LITVINSKY, Goldberg House, Tel.03-750953
Schles, Chaim		HAIFA, 32 Hamitzpe, Tel.04-225405
Shlesinger, Betty & Max		TEL AVIV, 16 Hakalir, Tel.03-230966
Schmulovitz, Mrs. & Mr.		U.S.A., Forest Hills, N.Y.11375, 65-39 10th St. Apt.B-8
Schmulovitz, Yitzhak		HAIFA, 1 Lotos, Tel.04-85612
Susi		
Schneider		HAIFA, Neve Sha'anani, 9 Alef Maimon, Tel.04-22392
Scheiderovitz, Yehoshua	Shani	BEER SHEVA, Omer, Eshel
Schuster, Rosa	Sarid	KIBBUTZ MATZUVA, D.N. galil Ma'aravi
Schwab, Prof.George		U.S.A., New-York, N.Y.10024, 140 Riverside Drive
Schwarz, Zvi (Grisha)		RAMAT YOHANAN, Kfar Hamaccabi P.O.
Segal, Etta	Cohen	SOUTH AFRICA, Emarentia, Johannesburg, 24 Illovo Rd.
Seligman, Jenny		KIBBUTZ EIN GEV, D.N. Emek Hayarden
Seligmann, Masha	Sigelmann	TEL AVIV, 3 Bnei Moshe, Tel.03-246628
Semach, Ida		NETANIA, Kiryat Zans, Old Age Home, Tel.053-32886
Singer, Leah		JERUSALEM, 30 Barilan, Tel.02-630412
Sitton, Avraham		TIV'ON, 21 Dizengoff
Siwzon, Jenny	Sperber	FRANCE, 75 Paris 6e, 83 rue N.D. des Champs
Siwzon, Jetty	Tresco	FRANCE, 92130 Issy-Les-Moulineaux, Paris, 6 rue Voisembert
Skutelsky, Hilda & Michel		TEL AVIV, 4/24 Gen.Koenig, Tel.03-581989

Skutelsky, Karmel		BAT YAM, 16 Haneviim, Tel.03-876708
Skutelsky, Reuven		TEL AVIV, 151 Dizengoff
Sobotka, Nja		SWEDEN, Brandhagen 12438, Stockholm, Vrenawegen 2
Soloweitchik, Dora	MUSEE	ZICHRON YAAKOV
Soloweitchik, Emanuel		FRANCE, Paris 8e, 34 rue de Bassano
Solway, Max		AUSTRALIA, Garden Vale 3185, Melbourne, 70 Garden Vale Rd., 19 Norwood Rd., Unit 2, North Caulfield 3162
Sommer, Linda	Etkin	HAIFA, Aba Hillel Silver 35/3, Tel.04-220033
Sorkin, Avraham		TEL AVIV, 22 Shlomzion, Tel.03-450965
Spector, Johanna		U.S.A., New-York, N.Y. 10027, 400 W. 119 St. nee Lichtenberg
Spector, Lea & Elias		U.S.A., Jackson Heights, N.Y.11372, 33.05, 90th St.
Stein, Dvora	Chassid	NETANIA, 82 Herzl, Tel.053-91718
Tagrin, Chaim		TEL AVIV, 6 Bracha Fuld, Tel.03-221979
Tankelovitz, Lexy		HERZLIA, Nof Yam, 1 Hat'ena, Tel.052-72418
Tcharnay, Ania & Samuel		U.S.A., Brooklyn, N.Y. 11223, 388 Avenue X, Apt.37
Tcharney, Morris		NEVE SHARETT, 19/2 Almogor, Tel.03-482063
Teitz, Yaffa	Wieselberg	TEL AVIV, 22 Ashtori Naparchi, Tel.03-448264
Tevelov, Shoshana	Dannenberg	HOLON, 21 Hechalutz
Tevelov, Zusia		HOLON, 118 Mahistadrut, Tel.03-802349
Thon, Sarah		HAIFA, 59 D'Israeli, Tel.04-241564
Timor, Avraham		NEHALIM, nr. Petah-Tikva
Urdang, Liuba	Zipstein	TEL AVIV, 6 Pinkas, Tel.03-455715
Urdang, Bob	Ur-Dan, Zeev	TEL AVIV, 3 Rachel St., Tel.03-228404
Vestermanis, Mause Michelle		FRANCE, Paris 75016, 17 Blvd. de Mont Moreney
Vogelman, Abrascha (Arnold)	Engel	U.S.A., Philadelphia, PA 19116, Somerton Station, P.O.B. 18109
Wachtei, Max		U.S.A., Beverly Hills, CA 90210, 628 N. Oakhurst Dr.
Wasserman, Lipa		HAIFA, Kiryat Shmuel, 22 Torah V'Avoda
Wachsler, Jakob		RAMAT GAN, 6 Ovadia, Tel.03-749978
Weinberg, Leah	Bleiberg	TEL AVIV, Yad Eliyahu, 7 Emek Ayalon, Tel.03-398257
Weinberg, Rosa	Nieburg	BAT YAM, 21B/18 Nitzana, Tel.03-580435
Weinberg, Zilla	Blumenfeld	HERZLIA, Gil Yam
Weinbrand, Chava		HAIFA, 13 Zion St.
Weinreich, Gert & Miroza		RENOVOT, 36/14 Kiryat Moshe
Weinstein, Mania	Adler	U.S.A., Salt Lake City, Utah 84109, 2060 Princeton Rd.
Weissfeld, Mary	Boyar	BAT YAM, Ramat Hanassi, 8/45 Harav Levi, Tel.03-5510493
Weiss, Chaim & Mali		AUSTRALIA, Carnegie 3163, Melbourne, 2 Munro Ave.
Weiss, Jenia	Flatow	TEL AVIV, 15 Modigliani, Tel.03-266803
Westermann, Aharon		NETANIA, 38/5 Zalman Shneur, Tel.053-53141
Westermann, Anni	Feigin	NEVE SHARETT, 14/16 Almogor, Tel.03-475285
Westermann, Gitta	Yakoby	TEL AVIV, 61/27 Mahanaim, Tel.03-392874
Westermann, Ida	Teitelbaum	NETANIA, 10/32 Hayesod, Tel.053-51682
Westerman, M.	Reicher	U.S.A., Van Nuys, CA 91401, 6450 Greenbush
Westermann, Raya	Mazin	KIRYAT HERZOG, 21 Neufeld, Tel.03-704041
Westerman, Sonia	Gavarton	KIRYAT ONO, 32/22 Rechavat Hashaked, Tel.03-359724

Yankelewitz, Berta		TEL AVIV, 4 Ben Zion Blvd., Tel.03-299177
Yankelevitz, Ruth	Alon	AFULA, Kfar Hano'ar, Nir Ha'emek, Tel.18445
Zack, Dudi	Matzdorf	SOUTH AFRICA, Clairmont 7700, Capetown, 10 Feldhausen Rd.
Zack, Hanna	Herman	SOUTH AFRICA, Greenside 2193, Johannesburg, 18 Farrel Rd.
Zackmann, Oskar		KIBBUTZ SHEFAYIM
Zahl, Paula	Wassermann	NETANIA, 19 Hakablanim
Zarchi, Itzhak		KIBBUTZ SHEFAYIM
Zausmer, Betty	Gasman	KIBBUTZ AFIKIM, Tel.067-51451
Zausmer, Ida	Katrieli	HOD HASHARON, Anilewitz, Tel.052-440842
Zausner, Rivka		PETACH TIKVA, 4 Feierberg, Tel.03-903736
Zausmer, Rosa	Avni	RAMAT GAN, 76 Yerushalayim, Tel.03-745987
Zausmer, Shim'on	Zmiri	Kfar Gileadi, D.N. Hagalil Haelion, Tel.067-44706
Zick, David		SOUTH AFRICA, Linksfield, Johannesburg 2192, 46 Club St.
Zick, Julius		SOUTH AFRICA, Highland North, Johannesburg 2191, 82, 5th Ave.
Zick, Paula	Blumberg	TEL AVIV, 80 Dizengoff, Tel.03-292657
Zinn, Isser		SOUTH AFRICA, Sea Point, Capetown 8001, 206 Bordeaux Beach Rd.
Zinn, Rochelle	Katz	SOUTH AFRICA, Sea Point, Capetown, 211 Wave Crest, Solomon Rd.
Zirinsky, Sore	Schiff	TEL AVIV, 30 Ruppim, Tel.03-226072
Ziv, Elka		GIV'AT CHAIM/Ihud
Znaimer, Sigrid	Quick	ENGLAND, Morden, Surrey SM4 4TB, 28 Wolsey Crescent

LIST OF LIBAVERS IN THE SOVIET UNION

Baskin, Moshe		USSR, Riga
Baskin, Sarah	Hatkevitz	USSR, Charkov
Bassel, Lida	Silber	USSR, Riga
Bassel, Sonia	Schmushkevitz	USSR, Riga
Davidson, Liova		USSR, Libau
Deutsch, Meir		USSR, Riga
Epstein, Mascha	Blumenthal	USSR, Riga
Friedlander, Henry	Siwzon	USSR, Libau
Friedlander, Rosa	Kiel	USSR, Krasnoyarsk
Glaser, Lina	Hermer	USSR, Libau
Hirschberg, Bunja	Ausmann	USSR, Sverdlovsk
Hirschberg, Selig		USSR, Libau
Hirschhorn, Hessa		USSR, Libau
Israelson, Jascha		USSR, Libau
Israelson, Paula		USSR, Libau
Itrov, Moritz		USSR, Riga
Itrov, Susse		USSR, Riga
Kagan, Rosa	Linger	USSR, Riga
Kagan, Schura		USSR, Riga
Kahn, Illa		USSR, Riga

Katz, Rosa		USSR, Libau
Kiel, Dagania	Kurlandsky	USSR, Krasnoyarsk
Kiel, David		USSR, Krasnoyarsk
Landau, Freddy		USSR, Prokopyevsk
Linkemer, Johanna	Genson	USSR, Libau
Linkemer, Kalman		USSR, Riga
Lipmann, Ada	Kramer	USSR, Riga
Lipmann, Ruth	Kahn	USSR, Riga
Loewenstein, Mady	Chnoch	USSR, Riga
Mendelstamm, Pessach		USSR, Libau
Mendelstamm, Rachel		USSR, Libau
Paperna, Fira		USSR, Riga
Paperna, Rosa		USSR, Riga
Rosenberg, Liowa		USSR, Libau
Schoenberger, Sima		USSR, Riga
Schoenberger, Ziva		USSR, Prokopyevsk
Spektor, Elchanan		USSR, Moscow
Sicj, Max		USSR, Libau
Skutelsky, Scheike		USSR, Libau
Tscharney, Mendel		USSR, Riga
Weinreich, Erna		USSR, Libau
Zahl, Minna	Hellmann	USSR, Riga
Zahl, Mischa		USSR, Riga
Zahl, Taute		USSR, Riga
Seligmann, Leo		USSR, Riga
Selkin, Oscar		USSR, Minsk

פני השטח הדוכנים היו שקטים במידה שלא תאמן. אפשר היה לשמוע את זמזום החרקים המעופפים בשמש, או צוחצוח שחף פתאומית מן הים הסמוך. נשבה רק רוח קלה, המשטח הכחול הופרע בקושי על ידי גלים ועיירים. חרק במרחקים נראו כמה משברים לבנים. כמה מגרלי עץ ישנים הצביעו על כך שעד לפני זמן מה היה זה איזור גבול ימי. גבעות החול היו נמוכות מאוד וכשפנית מן הים אל כיוון הדיבשה נעלמו לחלוטין. הארמה היתה תולית כולה, רק כמה ריסונים של עשבים אפוד-ידוק צמחו פה ושם.

מרחוק ראיתי את האובליסק. זה היה חרות פשוט ובלתי-מרשים מאנן-חול לבנה. כשהגעתי אליו, קראתי את הכתובה הסטראטיפית ברוסית ובלטבית, המוקדשת ל"קורבנות הפשיזם" בזמן המלחמה. הפעם צייץ שם מספר האנשים שהוצאו להורג. איני זוכרת אותו במדויק, אבל הוא היה גבוה לחדשים. מעולם לא היו יהודים רבים כל-כך בכל המדינות הבלטיות. שמעתי, מכל מקום, שהנהלת הספרים המעוותות של אייכמן הביאה את יהודי התגרה למות על החוף החולי הזה, ואולי היו גם אחדים המילה "יהודי" לא הזכירה כשום מקום בכל כתובת שהיא, אלא שעתה כבר הייתי מזוהה בסוג זה של אפליה-לאחר-המוות, הסובייטית. כפי שעשיתי ביום הקודם, הנחתי גם כאן את שושי והמשכתי לשוטט. על הקרקע היו תרמילי-כדורים רבים, בקטורים שונים. רכנתי כדי להתבונן בהם אבל לא הרמתיי אף אחד. ואז מצאתי את העצם. זו היתה עצם המרפק, אחת משתי העצמות המוחכות את פרק היד עם המרפק, היא נראתה יבשה ושפירית מאוד; היא היתה קטנה, כזו של ילד בן 10 או 12 לכל היותר. איני יודעת מדוע ראיתי מול עיני ילדה קטנה, זה יכול היה להיות ילד באותה מידה. לקחתי אותה בחזרה אל האובליסק והתחלתי לחפור ביד באדמה, כשלהשוותי אץ כל מכשיר פרט לעשר אצבעותי הערומות.

מאחר שלא הצלחתי למצוא שום אבן על הארמה החולית, הנחתי שושנים אחדות על הקבר הקטן וקמתי על רגלי. הדרך בחזרה אל המכנית היתה ארוכה. אם העיר נראתה קטנה כדרכה משוכרתי, הרי שהמישור החולי נראה רחב ואינסופי וגדול מן החיים.

שעות אחדות לאחר מכן הייתי בדרכי חזרה. חזרה במושב באותו מטוס ועיר התבונתי מטה אל העיר העלמית במהירות מתחת לכנפיים. לא חשתי חרטה או נוסטלגיה על שהייתה זו הפעם האחרונה, ואת ידעתי, שאראה אותה.

בית המשפט בהגבר עשה כמיטב יכולתו לרדן את ארץ הנקדה עם 6 קלסיו. חבר בית-הדן נסע לארצה ולישראל וגם הורשו לראיין את אלה שנשארו בחיים אשר מתגוררים היום בבית-ההמצות. אבל עקב הזמן שחלף והסיבות שמנתי לעיל, יתכן מאד שארץ הנקדה מתהדרך עדיין כארם חופשי ברחובות טאליפגן.

אינני מצטער שהייתי עד התביעה בבית הדן בהגבר ושהיו בי כחיות נפשיים לעמוד פנים אל פנים מול הצח ההמיתי הנקדה.

ביקור חוזר בליבאו

מאת רעיה וסטרמן — מזין

לראשונה ביקרתי בליבאו ב-1945, פחות מחודשיים לאחר תום המלחמה. באותה עת הייתה זו עיר סגורה וקשה היה להשיג את אשרת המעבר המיוחדת. מצאתי בעיר אחד-עשר יהודים, שרק בגס נשארו בחיים. לאחר שרליתי את כל הפרטים האפשריים על אודות אובדן משפחתי היחיד, הקשבתי במשך שעות ארוכות לספוריהם. לתולדות ארבע השנים האחרונות, כרויות תשקעות בסיוט שאין מלים לתאר כשום שפה אנושית. כשעזבתי, הייתי בטוחה שזה לעד.

ב-1961 (הגעתי עם משפחתי מאחדסה לרידה לחופשת קיץ. היה טוב לפגוש חברים ותיקים, ליהנות מהקין הכלטי הקרה. לרחוק בים ולהשתחות על החול הלך של מפרץ רינה, מתחת לעצי האשור הגבוהים. מה שגרם לי לאבד לפתע את שלווה נפשי היו הידיעות הטירות על אודות ליבאו: העיר הוכרזה על-ידי השלטונות הסובייטיים כפתוחה, ולא היה עוד צורך באשרת מעבר. אפילו שקין — אותו מקום בקרינסהאפן בו התרחשו ה"אקטיון" — היה עתה איזור פתוח: מרכזי הכובד של נמל הצי התעבה, ללא ספק, למקום אחר. עצמות אדם נמצאו על פני שטח של 8 ק"מ, שם כנענו ההתנאות להורג. קברי ההמונים היו קרובים כל-כך לחוף הים — שחור לחולות הירחים — סוף אותם אל פני השטח. הרשויות החירו לקהילה היהודית להביא את העצמות אל בית הקברות ולקברן. התקיים טכס זכרון. הוקמה מצבה.

המטוס שהביאני אל ליבאו ב-45 דקות היה ראוי רק בקצה לתואר הנכבד של אווירון. זה היה צור קטן ופרמיטיבי, חשוף לרעש, ובו 15-20 נוסעים שישבו המומים ברעש המנוע מחרש האחניים. יחד גשם המטוס נוגף מעלה מטה, מעין אחד למשנהו. כשנחתנו בצדדים הפציעה השמש.

ליבאו נשתנתה. שש-עשרה שנים קודם לכן היו כל המרכז, והרחובות הסמוכים — ערמה נרחבת של הריסות, עם שלדי בתים גרומים בהלטים פה ושם. כשעשב צץ מתוך האבק שדבק באבנים ארבע שנות המלחמה. חשתי אז זעזוע, אך לא הרגשתי עצמי וזה. זה נראה עיר כחלק מעצמי — אותה עיר בלטיח קטנה, יפהפיה. הערכה שנראתה קורבן-אלימות, פגיעה והרסה, היתה חלק בלתי-נפרד מן הטרגדיה שקרתה לה עלי.

הפעם, בצאתי אל העיר ממלתי שברחפלאן, הרגשתי כחיר בעיר וזה. הוורדים בכיר, בגוונים שמלך לוורד לסגל — נראו עשירים ומטופחים על גבעוליהם הארוכים, ברוך כמו קדם; אבל עתה נצבו סביב לכיכר כמה בניינים משופצים וקפטירות בסגנון רסי. בניינים חדשים, מודרניים, נצרו ודינשטורסה חרש וחלק מקורטשטורסה, שנהרס. אבל אלה היו רחובות חדשים לחלוטין. שלא עירור כל זכרונות. שמות הרחובות שוט, השלטים היו בלטינית וברוסית. נראו הרבה מדים, בעיקר אלה של צי יחיד ישר באליכשטורסה עד הכניסה לפישרהאפן. הצעתי לי חברים ותיקים מליבאו, הרחוב לא נשתנה. למרות שנראה קטן וצר הרבה יותר משוכרתי, הרי שהענפים הרחבים של עצי בלוט וטיליה הזקנים עד הטילו אותו צל עמוק על המררכת, כשהרוח מרשרשת קלילות בעלותם השופעת. הכניסה לפישרהאפן הייתה שונה: הקומו כמה בנייני אבן חדשים. השלט שאותו באתי לראות התנוסס על אחד הקירות. הייתה שם כתובת בלטינית וברוסית: "לקורבנות הפשיזם" שנהרגו בזמן הכיבוש הנאצי. אי-אפשר להניח פרחים על קיר, כך שהנחתי את שלי על הקרקע — לאבי לכל האחרים.

היה כבר מאוחר למדי אחריצ. אבל יתכן שהיה עוד זמן לנסוע אל בית הקברות. אלא ש...לא חשתי רצון לכך. אף אחד מאלה שאינם כאחי לבקר לא הובא בשקט לנח באותו מקום שלו. ואו, לפתע פתאום, הרגשתי לאן באמת רציתי ללכת. אם לאמר את האמת, אינני זוכרת מאומה מאותה נסיעה של 40 או 50 ק"מ מליבאו לשקן. באותו יום קיץ של 1961, במשך כל השנים שלאחר מכן לא עלה מעולם אפילו זכרון אחד ויחיד או מראה כלשהו מההוף הסובב. בכל מה שנוגע לי, יכול היה הטכסי לטוט כחלל ריק.

הדבר האחרון שנשארו חרש במוחי הייתה שכירתו בתחנה שליד כפר השוק המרכזי, שם קניתי זר שושנים ענק. הנהג היה רסי וחשתי רווחה על שלא היה לטבי. "זו נסיעה ארוכה", אמר, בשלחו בי מבט צריר מחר בשעה שהחלקתי אל המתוש שלצדו. אבל הוא לא שאל שום שאלה ונסעו בשתיקה.

זה היה יום שטוף-שמש אבל לא חשתי בכך. במוחי היה שלג וקר וחורף. חזרה אל כל מה שספיר לי על אותה נסיעה אחרונה — מצעד המוות של יחיד ליבאו. בדרך זו יצאו באוטובוסים ברגמבר 1941 ובמחולות וברכות או כלי-רכב פרמיטיביים יותר. בפברואר 1942. כמו פעמים רבות לפני כן — ניסיתי לדמיון מה חשבו והרגישו בודאי אמי, או רדחתי, או חברים, או אנשים אחרים שהכרתי. אינני חושבת שאי-פעם התקרבה לכך. אבל אי-אפשר היה להתרחק מזה, לא מן הסיפורים ששמעתי, לא מהעיומים שראיתי בליבאו ב-1945, ישר מן המעברה. תמונות אנשים בשלג, ערומים, ברקע האיירסוני הלטימים עם רוביהם. אחניות כובעיהם שמתות וצארוני מיהם וקופים נד הקור החותך... הנהג עצר את המכונית. "זכרן..." אמר כשהוא פונה אלי יעד אן אפשר להגיע. "השאר את המונה מפלג". עניתי בצאתי מן המכונית.

עד התביעה

מאת ארתור אנגל

יחידתי זמן רב ליום זה. סביר הייתי שיהיה זה לעולם לא יבוא. החרור במלון החרש אינטרקונטיננטל (Intercontinental) בהולבר, היה רחב ידיים, חם ומואר היטב. קמתי מוקדם ביום ששי זה ב-3 באפריל 1970. התגלחתי והעפתי מבט על שעוני. זה היה 7:30 בבוקר. בעד שעה. בעד שעה אני אראה אותו. האם אמר אותו? האם אודיה מסוגל להסתכל בעיניו? האם הוא יהיה מסוגל להביט בעיניו שלי? פתחתי את החלק הימני של המעטפת. מגרל הטלוויזיה החרש והמחורני נראה היה צהבהב עם זריחת השמש. והשגל הקל שירד בלילה שעבר, התחיל נמס. שתיתי כוס קפה חומצית מותית: "בבקשה לבית המשפט של המדינה". זו הייתה נסיעה של 10 דקות. מכתיבת משטרה עברה הצורה וזה נשמע בדיק כמו צופר תגסטפו: פיפי-פי פי פי-פי פי, אותו הצליל של מכתיבת המשטרה שאספה את אנה פראנק ומליתים אחרים.

השומר בחפקיד בית המשפט כיוון אותי לאלום בית המשפט. זה היה מוקדם. רק אני ועוזר הידן שלי היו ראשונים. מתוך בית המשפט עשוי היה להתחיל ב-30:08. שתי דקות לפני זה הם התחילו לבוא. אחד אחד, בקבוצות של 3 או 4 ואז ראו אותי אותו. הכרתי אותו מיד. איך יסלתי לחשוב שלא אוכזר אותו? מזוקן אך עדין גבוה, דק גיחה, בלוטותי וסמל מסחרי שלו: עינים קרות ורצחניות שאינן מעות. פקיד בית המשפט קרא לסדר. השופטים בכנסו. חבר המושבעים נראו משועממים. האנשים נראו עצבנים למדי. הנאשם ניסה להזכיר האם ראה אותו אי פעם. הוא לחש משהו לעורך דין שלי. הכל השתתק בחדר 127 של בית המשפט. מי האדם הזה? נאמר עליו שפעם הוא היה בעל ערצמה כזאת שדואה עוד להשמיד עיר שלמה. הוא הרג לידים קטנים, ידה במאסוז וקנים, צעירים, נברים תשיש, יהודים ואחרים וכל זה ביום אחד. הספיק לחרוק את ידיו המעטלות ברם, לשותת מספר כוסות יי-ש ולכלות באותו ערב ולספר בדיחות. לרקוד, לשחק משחקים לקרא עתון, כאילו דבר לא קרה באותו יום.

לאחר שמסרתי את שמי, כתובתי ותאריך הלידה שלי, נשאלתי ע"י אחד השופטים: "יור אנגל האם אתה מזהה מישור מבין האנשים האלה? יכן אודיה, יאנא תצביע את מי מהם אתה מכיר?" יאנא אריך הנדקה, יאנא ספר לט מה אתה יודע אודות אריך הנדקה? במשך 29 שנים חלמתי שתהיה לי ההזדמנות להעיד נגד איש אכזרי זה - הנדקה. ידעתי שהוא חי אי-שם בגרמניה, שבע לאחר שהיטלר התקוף את בריט-המועצות, הצבא הגרמני נכנס לעיר הקטנה שלט ליבאו ליד הים הבלטי 100 קילומטר צפונית לממל. קרוב ל-9000 יהודים חיו בליבאו לפני המלחמה - מתוך אוכלוסייה של 56,000. בליבאו הייתה קהילה יהודית עשירה עם שני בתי-כנסת ודעים. בית-ספר למסחר, ישיבה, ביס פריז, מנסיה, ואינטרדון ספורט יחדיו, מתוך שייט הארגונים המקובלים כולל מתענף ספורט "מכבי". היו שם מעט יהודים עשירים "אמיתיים", אבל גם מעט יהודים עניים. היא הייתה חמדי עיר ספגת ומסחר ומיקומה ליד הים הבלטי כעלת חוף חול לבן. היא תרמה את חלקה בקידום התחירות. מיד לאחר הצבא הגרמני הגיע הגסטפו חזות מנהיגותו של S.S. אוברשטורמפירר ריי פרדי הנדקה, מנהיג קינלר ואריך הנדקה, אשר נראה היה להיות להותק על כל דבר, אבל בעיקר לכצע את "פתרון" שאלת היהודים.

ההשמדה ההמונית הראשונה של יהדות ליבאו, התקיימה ביום קיץ חם של 27.7.41: היהודים הצענו להופיע בהופעות פלאץ (מגרש מכבי האם). היהודים שהיו ידיעים בשומר חוק נשמעו להוראות. במגרש היה עליהם לעמוד הם הרבה מהם הוכו וקבלו טפול איום ע"י אנשי ה-S.S. אריך הנדקה בחר בנתיב המלחמה: בבעיטות, צווחות וסתיירות. הוא צוה לזרוק מאות יהודים למשאיות שהוכנו מראש. כאשר מספר היהודים הנאספים הופחת הוא הבחין באדם גבוה בעל מראה פנים נאה. ללא כל פרובוקציה הוא ניגש לאדם הלבוש נקי, הריס את ידו, פתח את נתיק אקדחו, אבל לא שלף את אקדחו. במקום זה הוא פרש את אצבעותיו, הריס את ידו למעלה ונעם מכה אכזרית דקר את עיניו של האדם הנל אשר לא היה אחר אלא ריי שוואב. הרצח זה היו עדים מאות אם לא אלפים של יהודים אשר עדיין עמדו חם על המגרש. במקום בו הייתי נהג לבוא כילד כדי לצפות במעגלי הכבאים שניקו אותם או בעת חג לראות את העיתורים שהוצגו לראדה של צידים עמדו תחת הכבאים. ביום זה, ביום הלחט בחודש יולי הרצא להרוג 3000 יהודים ליד הממלור בקרבת החוף, היכן שאנשים נהגו להתרחץ בים.

הנדקה לא עצר בזה. הוא היה בכל מקום. כמעט יום יום הוא היה מופיע אי-שם. מחכה להם עם סמרטוט צהוב, סימן יהודים שצעדו מעבדה, עיפיים מעבדות העבדים שלהם, מוזרע ועם מכת-בוק התחיל להתקין. כדי לתאר את כל "מעשי הגבורה" של רוצח צמא-דם זה, צר המצע להשתרע. כאשר עבר יום הוא לא השמיר וזי אנש אחר, הוא היה מצה על אחד מעבדיו היהודים למצוא לו מספר יונים. ולחכאים בריצה אליו. כאשר הם הכיאו לו את הידיים הוא היה לוקח אותן אחת אחת והיה סוחט או מוץ את ראשיתו, ע"י זה שהוא שם את הצפורים בן דלת משרדו והיה סוגר אותה.

שנה לאחר מכן ב-1942 נותרו 800 יהודים חיים. וב-1.7.1942 הוקם במקום גיטו. הם הוכאו לחיוב. גטו ליבאו חוסל ב-6.10.43 ביום "כפור" ותושביו נשלחו למחנה רחב בקאיוז וולד, ליד ריגה ובאשר מספרם ירד כדי פחות מ-500. הם נשלחו למחנה המוות בשטוטהוף ליד דנציג. היום נותרו בחיים פחות מ-80 יהודים.

לרבים מהם כבר אין כה להעיד נגד השופיר הנדקה, אשר נולד ב-10.11.1914 בליה בגרמניה. הרבה לא זוכרים את התאריכים המדויקים, המקומות ואפילו אם ריי שוואב הותקף במגרש מכבי-האש או בבית הסדר לנשים. (במקום בו מייט היהודים לפני השלחם למות).

ביאושם דרכי, כמעט כל הטכנים נרשמו והוחלט להפגש למחרת בערב בסבי שאוכל לברר בינתיים את פרטי הנסיעה ומזירתה.

למחרת, נישגתי לחברת נסיעות, אשר היתה בקוץ-שטוסה ושם ביררתי את מזדיר דרכי הנסיעה ארצה.

החצאנה הנסיעה ברכבת ואחרי באניה עד ללבנן. דהיינו לעיר בירות, הסתכמו בכ-6 לירות שטרלינג. חמן הנסיעה נאמד בכ-14 יום. החצאנה הנסיעה, כולל בתי-מלך ואוכל, הסתכמו כדי 10 לירות שטרלינג לכל טסע.

הדעת, אפוא, לכל המטענים שטרשנו במתחן שכל מי שימציא לי 10 לירות שטרלינג אוכל להביאו ארצה. נותרו רק 12 כיתרים שהדעתי שיוכל להשיג את הסכום הנדרש אולם כל היתר לא היה באפשרותם להמציא את הסכום הנ"ל. בסופו של דבר, כאשר היה צריך להביא את הכס, נותרו רק 6 איש, אשר יכלו לממן את ההוצאה הנדולה הזו.

בעזרתו של ישה דיסנציק, אשר היה מזכיר של חבר הפרלמנט הרב מודכי נחדק קיבלנו חוות לבנען וזה לפי המלצות של כל מיני חברות אשר היינו כאילו באי-בהום המסחריים. מסלול הנסיעה היה: ברכבת לרינה, מרינה לורשה, מורשה לבוקיסט, מבוקיסט לקטנסטנצבה ומשם באניה לקטנסטנצפול ומשם ברכבת לביירות.

הנסיעה התבטלה כמתוכנן וכך הגענו לביירות. והסתדדנו באחד מבתי-המלך שבעיר והלכתי לבית-הכנסת להכיר יהודים, מהם למדתי, מי מטפל בהכרחות גבול. נדרשתי לשלם בעד כל איש חצי לירה ואת כל המוזחות היינו צריכים להשאיר בידי המזכיר.

למחרת בערב התייצבנו עם המוזחות במקום המיועד. הפקדנו את כל המוזחותינו (אשר מעולם לא הוזחו לידנו), והשכנו במכונית אשר צריכה היתה להביאו ארצה. אחרי נסיעה של מספר שעות הגענו למקום. ממנו נדרשנו ללכת ברגל. המדריך, היכילנו כחושך בדרך לא דרך. עד שהגענו למקום, אשר הוא הכיר עליו שכאן ארץ-ישראל, וכפי שהתברר אחרי היתה זו אמנם המושבה מטולה.

רק כאשר ראינו את המוחה על דלת המלך שלל הלבנן השתכנעתי שזהו אמנם ארץ-ישראל.

בהנאם למסעם, מסדתי למדריך הערבי שלנו את החצי השני של קופסת הסיגריות 'מטוסיאן' בדוכחה שקבל את התשלום המגיע לו בעד הדרכות.

כאשר רפיקתי על דלת המלך, זה היה בערך ב-12 בלילה, פתחו לנו את הדלת ואחרי שהסברתי שאנו עולים בלתי-גללים, נתקבלנו בסבר פנים יפות. נתנו לנו כס תה לשתות ואיזה סטריץ' והדריכו אותנו איך להגיע עד כפר גלעדי. הסביבה לנו שהשטחים האנגליים, אשר נמצאים בדרך כלל בפטרול, לא נהגים לירות בבלתי-גללים ובאם נתקל בהם, נוכל בהחלט לרוץ ולברוח. הלכנו בשורה ערפית עד שהגענו לשער כפר גלעדי ואחרי שזעקתי על השער פתח לנו השומר, אשר במקרה היה נקלה ונקלביץ בחור מיהשומר הצעירי מהעיר ליבאו ואשר גם הוא הכיר אותי היטב. הוא קיבל אותנו והכניס אותנו לעליית רגל של אולם האסיפות (אולם האוכל) והסביר לנו שאנו צריכים לשכב כאן בשקט, עד אשר הוא ידענו מה יקרה אחנו הלאה.

בלילה התקיימה אסיפת חברים והשאלה היתה מה לעשות עם הדביזיוניסטים אשר הגיעו אמש אליהם. אני שמעתי את הדיחה דרך חור שודיה מיתר למנחת הגו; דהו שלוש הצעות: הצעה ראשונה למסור אותנו למשטרה האנגלית, היות ואנן הם רוצים ברביזיוניסטים בארץ (ואמנם זה היה אחרי רצח ארלוזורוב). הצעה שניה היתה שככל ואת צריך לעזור לנו להגיע לפנים הארץ וכאן ילחמו בנו, מאחר ואנו בכל זאת יהודים. והצעה השלישית, אשר נתקבלה, היתה שלא לפעול כאף כיוון ושאנו נסתדר לבד כפי שנוכל.

נקלזה בא אלינו בבוקר, הביא לנו אוכל ומסר לנו גלויות על-מנת לאפשר לנו לכתוב למשפחות או לידידים. באם יש לנו כאלו בארץ, שיבאו לקחת אותנו. ואמנם כתבו לקרובים שלנו ואחרי יומיים באו הקרובים לקחת אותנו. גם נציגים מפלוגת ביתר חיבלו אותנו כמובן בלילה עד מאחר ראש-פינה (אשר היה גבול מכס של שוטרם אנגלים) בעקפת את הכביש הראשי. אחרי תשלום של 25 ג'וש בעד כל איש.

אחרי ראש-פינה וזיכתה לנו מבטות-משא אשר הביאה אותנו לחיפה. שם כבר התפורט, כי לחלק מהאנשים היו קרובים בחיפה והחלק האחר המשיך לתל-אביב ברכבת.

כך הגענו לפלשתינה — ארץ-ישראל.

בזאת תמו התלאות הראשונות לעלייתנו ארצה.

"ביתר" ליבאו

מאת עזרא רוסין

בהתחלת שנות ה-20 רכז הצבור היהודי בליבאו היה מאוגד בי"מכבי' הנער בחדר הצופים הצעירות, שהיו מסתופים ל"מכבי" במובן ארגוני. השתמשו במעין של מכבי וגם באינטרדיק.

ב-1925 הצופים הצעירות התפלגו. נוסד ה"ביתר" במנהיגותו של חנוך (הארץ) לוי ז"ל והשומר הצעיר בהנהגתו של רחל הלפונסקי. עד כמה שזכור, לביתר ולהשומר היה אז מעין משותף בחדר Kungu iela הנער הלך מחדר לחדר לרקוד הורה.

ביתר התעצם הוגיע למידתו בשנות 30-35. על רקע היהדות המתבוללת בליבאו, עם נטיית לתרבות הגרמנית ואדישות בחוגים מסוימים לענין הציוני. ביתר מלאה תפקיד לא מבוטל להכנת הנער היהודי לעליה ולהקמת מדינה יהודית עצמאית: לא מעט ביחידים עברו הכשרה בחווה ההקלאית ובקבוצות עיי ליבאו. וב-35-36 היתה אפילו קבוצת הכשרה עניינית.

לצערתנו, מ-1934 ואילך לא קבלו סרטיפיקאטים — לעליה לאי תל רקע זה, בביתר בליבאו. התארגנה קבוצה שעלתה בלחי ליגאלית. במסווה של חייכים, ררך לבגן. יחס הקבוצה היה ג'ק יעקובסקי. שלאחר מכן הדרך ביחידים אחרים איך להסתגל ארצה.

ביתר ליבאו השתתף כל קיץ במחנות קיץ, או במסגרת מחנה קודלנד, או במחנות כלל לטכיים.

ב-1933 היה מחנה Liegi. ב-1934 מחנה גדול עיי החוזה בלחנה. ב-1936 עיי חוף הים בריגה עם מספר שרא של 700 משתתפים. ב-1937 ארגו מחנה עיי קלדינה, בהדרכת מדרך מארץ-ישראל, אוריה בן-אליעזר, שהיה לאחר מכן ממנהיגי אציל וסגן יושב ראש הכנסת. ב-1938 התקיים מחנה גדול בחווה ההקלאית Vangazi.

השינה במשטר בלטביה ב-1934/5/5 כלם במידת מה את הפעילות החינוכית של ביתר (וגם של ארגונים אחרים) אבל זה לא הפריע לביתרים לארגן חום (ברקת) לקונצרטים הקייצים של הפילדורמוניות, כשהמנצח היה, אורח מגרמניה. בכניסה ל-Kusa יחידים וגם לטבים נקראו לא ללכת לקונצרט: בעקבות זה נקראו האחראיים הרשמיים לברלשת הלטבית, שהתחילה לשם עין על פעילות ביתר.

כמה שנים לאחר מכן, כשהבריטים תלו את שלמה בן-יוסף בכלא עכו. העם היהודי בארץ ובתפוצות געש, נורקו בליבאו אבנים לחלון הקונסוליה האנגלית תשבר החלונות של המערכת Libausche Zeitung שכנתה את שלמה בן-יוסף — כניט, וגם אז הברלשת ידעה את מי להזמין לחקירה.

למרות האיסור להפגנות ותהלוכות, כל הביתרים צעדו בחולצות לבנות ממעין הביתר, עד בית הכנסת הגדול להספד שערך הרב ד"ר נורק, וסיים את העצרת בשירת התקנה.

ביוני 1940, בהכנס הצבא האדום לליבאו מהרני לשרוף כל חומר כתוב שהיה יכול להסגיר משהו.

חבל היה לעזוב את המען Kaufstrasse ולהשאיר שם את תמונת השמן הענקית "מתתיהו ובניו" שהיתה תלדה על הקיר עד משנות העשרים, כשהמען היה ברשות "מכבי".

לכבוד כל חבר ביתר צריך לצוין, שלא נאסר איש מפעילי המפקדה והק.ב.ב. וזה צריך להסתפק בהגלית האנשים. שהיו האחראים הרשמיים לפעילות ביתר.

העבודה החיטבית שנעשתה בביתר, כמו ככל הארגונים הציוניים האחרים, לא היתה לשווא. ומי שנשאר בחיים אחר השואה. דם היו מעשים, הפע את מבטכם לצוין.

האודיסיה לארץ-ישראל בשנת 1934

מאת זק" יעקובי

נולדתי וגילתי בעיר ליבאו. באחד הימים בשנת 1934 סרתי למעמד הרביוניסטים בקאפ-שטרסה וגילתי בו תכונה מיוחדת עם קבלת הידיעה על יסעף ארץ שאנשר כקונגרס הציוני האחרון לפני הוחלט שלא לתת סרטיפיקטים לביתרים, וכל הביתרים שנבחו שם ותצריבים היו לקבל סרטיפיקטים מתוך המכסה של ביתר יכלו לשכוח מאפשרות זאת.

צר היה לי לראות את פני המאוכזבים הרבים הממחניים שנים לקבלת הסרטיפיקטים. ביחוד כשהם פרצו בצעקות ובכבי. אני, עם חרצפת הנועזים שבי, קשה היה לי לראות את אין האונים של הביתרים ובתוכה ספתנטית, הכרזתי בו במקום, שאני מוכן להוביל את כל אחד, אשר מוכן להצטרף אלי. לארץ-ישראל.

רבים מהנער שהושפעו מתעמולה זו שילמו בחיוריהם, אזכיר את משפחות הנברג, ליכטר, הייזנברג ועד.

תנועת הנוער שלחמה בחיך נפש נגד התנועות הציוניות וביחד השומר-צעיר ועד תנועות שוליות, בכל המערבולת הזאת היה הכרח למנוא דרך חדשה ואתגרים ממשיים לנער שלנו.

תנועת הנוער התחילה להתפורר, התחילה האקספנסיה הגדולה לחיפוש דרך אידיאולוגית, ומענה על דרכו של הנער היהודי תתחד בעם.

בבתי-הספר הפרטיים בליבאו – קוראדו, ריימר שבו היו מרוכזים ממיטב הנער היהודי בעיר חונכו על כרכי השפה והתרבות הערמנית. נטיה, שילה, היינריך היינה, היו קרובים לליבם יותר מביאליק, אש או פרץ. אותו הדין לגבי כתי-הספר בשפת העזראה הרסית.

התמודדו חלה, עת התחילה בליבאו מלחמה ממש נגד קיום כתי-ספר נצריים שהשחיתו את מדינתם ונישמתם של הנער היהודי; יזכר לטוב בית-ספר קלצקי ובית-ספר ולשטיין שהנחיתו את השפה העברית בשפת העזראה.

הדחת להשפעת תנועת הנער הלאומית – הציוניות בעירנו עברו רוב התלמידים לכתי-ספר היהודיים, זה פתח לתנועתנו מקור רציני להשפעה ולהרחבת המסגרת.

תנועת השומר – הצעיר רשמה על דגלה את החלוצות המתגשמת בדרך חיים של כל נער ונערה וכל מי שהצטרף אליה ידע שדרכו היא אחת – עליה לארץ ישראל.

מדונן השיחות שהתנהלו בתנועה היו על נושאים שונים ורבים, היהודים ואונטורסליים, על סוציאליזם קומוניזם ודמוקרטיה, שאלות פילוסופיות היסטוריות וצמח מחוביה היו ראויים להערכה, המטרה בורה להשתלל לעצב את האדם היהודי החדש שרצו בו.

השיחה תפסה מקום נכבד בחינוך התנועה, בדבקות רבה שרו חימומו ניגנים חסידיים שהם קירבו לבבות.

השומר – הצעיר הליבאי ניזון רבות ממרכז התנועה הריבאי, מיטב המחנכים שהיו בליבאו להדרכה, ניזכר באהבה הערצה את אברהם איתי זיל (פדקה) לסיק עלדברג – בקב' כנרת, פולקה אסטרנאן קב' כנרת ועד.

קלטו בתנועה בליבאו את רוב הנער הלומד העובד, ומרוב שדרות העם, בגאווה אציק שגם הסניף הליבאי ניכש קבוצת מורכבים מעלה, שברבות הימים נשלחה להדרכה תנועתית ברחבי לטביה אסטוניה ומרכזו איחופה חוסיפה רבות לקהילות היהודיות בהן פעלו.

מנורו בתנועה עיי חבר אפיקים שהיו חניכי השומר-הצעיר הרוסי, הם באו אלינו הם היו הסגניות הראשונות שהשתללו אזהבתו לאי האמונה להפריח את המדבר השוממה.

האריות בחברה לסיה גלילי, ליובה גולני, יוסף ורעאלי זיל ואריה כהיר.

תנועת השומר-הצעיר תרמה רבות להקמת ישיבים באי תוכל להיות גאים שחלום חייהם התגשמו.

אם תבקר בגליל העליון, בנקודה הצפונית ביותר, כפר-גלעד תמצאו בד את רחל ולפופסקי ממנהיגי במזין התנועה בליבאו שהיתה בין הראשונות שעלתה ארצה בסוף שנות העשרים, שמעון צאחמר פאלינה גרפינקל ועד רבים אחרים. בקיבוץ העשירים – צילה גרסמן, זונה פינקלשטיין בקבוצת כנרת, באפיקים ובעין-גב, גבעת חיים ואשדות יעקב.

בעיר, בקיבוצים, במושבי עובדים, פוזרס אנשי התנועה, השגם רבים מבני התנועה מליבאו הממלאים כיום, ומילאו בעבר תפקידים ממלכתיים, הסתדרותיים ומשקיים חשובים במדינה.

הר שחוקר על כירי הציונית החלוצית, תרם ונתן חלקו בבנין המולת, בהגנתה, ובכל יתר התחומים ואשרו שזכית בהקמת מדינת היהודים.

כה לחי לאלה שממשיכים את השרשרת שלא נותקה,
כך גם נזכיר אלה שנפלו על משמרתם
ואלה שלא זכו להגיע למחל הצפם.

הפעולה החיצונית הראשונה בה השתתפתי הייתה תהליכה בחנות העיר לציון 5 שנים להצגתה בלפוד (1922). כשאני הייתי אחד מנשאי הדגלים ומיידה דקר המתופף הראשי. אנב ידיד היקר נחום פאר (אומה) היה בגרוד החצנרן הראשי במחנה; כדי לבדוק את הערות היה קם ב-2/2 בלילה ונתקע בחצרנה – כל הצופים היו מתעוררים ומסתדרים כשורה בפתח אהליהם.

את תנועת הצופים היהודיים בלטיביה קשה להגדיר בציונית. אך היא ללא ספק פיתחה בהנחייה תודעה יהודית ונאחזה לאומית. הצופים פיתחו טוהר מידות, יחסי רעות, מיוזג מופלא של צעירים דוברי גרמנית ודוברי רוסית ובעיקר הרגשות שוררן מעמדי. בגרוד היו חניכים מהשכבה העשירה של יהודי בליבאו וכן חניכים שבאו מהשכבות העממיות. אך לא הודגש שום אנטגוניזם ביניהם; לפיכך שרדו יחסי רעות וידידות בין כלם ולא הורגש שום הבדל בין אלה שבאו מבתי עשירים לבין אלה שבאו מדלת העם. בין אלה שבאו מבתי משכילים לבין אלה שבאו מבתי מונבלים מבחינה זו.

הצופים פיתחו גם פעילות צופית כללית – מחנאות, סינלזציה, כיכוי אש, עזרה ראשונה וכו'. זכור לי מקרה של שרפה גדולה בבנין מחסנים על-יד התעלה (Neu Libau). כשכל צופי הגרוד הצטרפו למכבי אש והשתתפו בפתול בהצלת אנשים שנלכדו בקומות העליונות.

אם כי הייתי יגועי בציונות עד לפני-כן, אין ספק שבחקופת השתייכותי לצופים התגבשה סופית השקפת עולמי הכללית והתודעה הציונית העמוקה. למרות שמספר הצופים ההצופות בליבאו לא היה גדול (כמאה בקירוב) השפעת התנועה על הנער המתבגר באותה תקופה הייתה משמעותית למדי.

יורשה לי בהזדמנות זו להזכיר אפיזודה משעשעת מאד משנת 1924: הגרוד שהה במחנה ליד אייוופטה (הונפוט) שלשה ימים וצריך היה לחזור כיום מסוים ובשעה מסוימת כרכבת לליבאו. אך מסיבה כל שהיא התעכב. אכרשקה לר (כיום בחיפה) נשלח להודיע על העיכוב להורים, אשר כינתיים הגיעו לתחנת הרכבת (על-יד הגשר) ואף ראו להזמין חומרות (של מכבי). כשהרכבת הגיעה לתחומות פתחה בשיר-לכת (מארש) הופתע אברשקה מקבלת הפנים החגיגית והודיע, כשהוא עדיין עומד בפתח הקרון, על העיכוב (הורי שגם הם היו שם סיפרו לי את המעשה המשעשע הזה).

ברצוני עוד לציין שהצופים בליבאו הוציאו פעם בחדש עתק, שהכיל מאמרים ושירים של הצופים בעברית, אידיש, גרמנית ורוסית. בעתק הופיע גם ציורים שונים והוא נכתב בכתב-יד ושוכפל בשפירזנרף. הייתי חבר המערכת ואף דאגתי לשיכפולו והפצתו.

כשהידי לי סיים את לימודיו התיכוניים (1926) וגסע לצרפת להמשך לימודיו. תנועת הצופים בליבאו התחילה לדרוך – חלק מהחניכים הצטרף ליהושמר הצעיר, חלק לביתר, חלק לתנועת נער אחרות וחלק לא הצטרף לשום תנועה.

כיום בערוב ימי אני מתרפק על הזכרונות מהימים הרחוקים ההם, אך אני יודע, כפי שכולנו יודעים, שהעולם ההוא, בו בילינו את ילדותנו ונעורנו שקע בתהום עמוקה-עמוקה ולא יחזור אלינו לעולמים; ואנחנו – מתי מספר ניצולי השואה כאן בארץ ובכל יבשות תבל, בני העיר הקטנה ההשקטה, העיר עם Kurhaus, Millionenberg, Schwanenbach Anlagen עם השפת הים הנקייה והמסודרת, עם שני קווי חשמליות הדמוח עם פסי רכבת לתוך הים – מעלים כיום זכרונות על העיר ועל החיים בתקופה הרחוקה ההיא.

קורותיה של תנועת השומר-הצעיר בליבאו

מאת יצחק שמושקוביץ

בראשיתה תנועת השומר-הצעיר בליבאו התחילה בתנועת צופים. יסודותיה של הצופיות הכללית איפשרו בצורה פורה ביותר לסגולה לצרכי החינוך החלוצי.

בהתחלה היו לתנועת הצופים נטיות ציטיות קלושות ביותר וכלתי מחייבות לגבי מטרות. עם התמודדות שחלו בעולם היהודי, חל מדינה כעצם קיומה של התנועה זו.

תולדות תנועת הצופים מתחילה באנגליה. הנגראל האנגלי כאן – פאול יוצר הרעיון של הצופיות שנתקבל ע"י רוב עמי העולם התרבותי. החכוך ביסוד תנועת הצופים להתווח דרך חניכית לענף האנגלי. שראה בראגה את ההשפעה המנונית של העיר על הנער וחיפש דרך לחדשה העיפים האנגלי האמיתי, בעל ערכים, מוסריים וחינוכיים.

ערכי תנועת הצופים בתנועת השומר – הצעיר סינלה לעצמה: טיפוח סגולות הנער לאהבת הטבע. חוקי הצופים הידועים. שבהם נימה ושאפה לאדם יותר טוב, לאמונה ולאמונה בתורה יותר צדקת היתה השפעה בעיצוב אופיה הדרכה החינוכית של התנועה.

עם כל הכוונות הטובות שהייתה לתנועת הצופים היא לא נתנה תשובה ופתרון לצרכים היהודיים של הנער היהודי. בתקופה שהרחוב היהודי היה מרוץ באידיאות והשקפות, פרי הזמן של שנות העשרים המאוחרות והתחלת שנות השלושים.

זכורים לנו התעמולה הקומוניסטית בליבאו, איזה מאמצים השקיעו כדי לרכוש, ליבם של הנער הלימוד ביחוד והעובד חם מותר המחותרת כי תנועה זו הייתה אסורה על פי החוק הלטבי.

תולדות תנועת הצופים בליבאו

מאת יהושע (סאשה) קסטר

לקראת הפגישה המרגשת עם בני עיד-מולדתי-ליבאו, שלים במחוי וכוחות רבים מהדמים ההם מתקופת ילדותי תעורר, וזכרונות של כמה רבים ומעטים ומתערבבים זה בזה, כך שקשה לזלות מהם אחרים הראויים לציון זה לא פלא, כי הר לא רק 60 שנה יותר מפרידים בין התקופה הזאת ובנינו, כי אם גם זמני דם אדירים, כך שרמה, כי המאורעות מהתקופה הזאת התרחשו בעולם אחר שאינו עוד או כפלטא אחרת שנעלמה. כשמדובר באלפי קהילות יהודיות מפוזרות שנהרבו והושמדו בשואה, או כואבים את כאבו של העם, הדאבים ומתאבלים על מיליוני אחיו בני ישראל שהושמדו; אך האנשים ואלה הם שבבילנו קרובות אנטימיים, שאינם מוכרים לנו אישית. שונה הדבר כשמדובר בקהילת יהודי ליבאו — כאן הושמדו בני משפחותינו, ידידנו ומכרתי המורחים, אותם היכרת היטב ואהבנו. את האנשים האלה, היקרים הנעצמים, או מבכים לא רק כחלק מהעם היהודי, כי אם כבשר מבשרו וכחלק מחיינו.

הקהילה היהודית של ליבאו מנתה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה חלקים אלפים נפשות והיתה מורכבת משני חלקים (לפי הערכות כמעט שווים) — חלק אחד יהודים קתוליים ותיקים, שחיו בסביבה הזאת דורות רבים, השתייכו לתרבות הגרמנית הדוברת ביניהם גרמנית; החלק האחר היו יהודים שאבותיהם הגיעו לליבאו בסוף המאה ה-19 מליטא, מהחלקים שונים של רוסיה, ביהודי מבלוחסיה, ורבו ביניהם אידיש או חסית ונקראו כפי עמך ידי היסטישע אידן. למרות ההבדלים והשוני ברקע היוו כל יהודי העיר קהילה מעובדת ואחידה.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נרש חלק מיהודי העיר על-ידי שלטונות הצאר ניקולי לחלקים הפנימיים של חסיה, חלק עזב את ליבאו מרצונו (בדוכו גם משפחות) וחלק נשאר בעיר וחי תחת שלטון הכתר הגרמני כארבע שנים (1915-1918). בסוף שנת 1918 ובמשך השנים 1919-1920 חזרו רבים מפליטת המלחמה לליבאו; גם משפחות חוזרה באותם הימים, וכאן אני נזכר בבעיה אישית שלי משעשעת למדי, בעיה שהיתה, בעצם, בעיה כלל הולדים היהודיים בעיר. נבנסט לודר Nikolaistr. Republikas ielā, 13, בקומה השנייה, ובאותו בית בקומה הראשונה גרה משפחת גורביץ, ולה בן בגילי תשמו "ברציקה". רציתי מאוד להתחבר אתו ולשחק אתו, אך היות ומשפחת גורביץ היתה מהמשפחות הקתוליות והותיקות וגם לא עזבה את ליבאו בזמן המלחמה, כמעט שכל דבר בין גרמנית ואני, כמוכן, רק רוסית — ולא יכולת להדבר, הווי הזמני עבורי מורה פורע לגרמנית (רוסלר) ותוך כמה שבתות התגברתי על הבעיה.

עם הקמת מדינת לטביה והצמחאית (1918) נטשו השלטונות בשנים הראשונות מדינות ליברליות כלפי המיעוטים, זה איפשר לפתח חיים יהודיים חסיסים בלי הפרעה. במסגרת זו התגבשה גם פעילות הקהילה היהודית בליבאו. באותה תקופה, בהתחלת שנות העשרים, פעל בעיר מועדון "קדימה" (Rosenplatz 2), שנחל עיי פרוביזור מקס מנספלד תעסקים אחרים ששמוותיהם נשמנו כרע מזכרנו. חשיבותו של המועדון היתה כזה, שבו התקיימו מיופגשי טער מכל הגילים, נערכו מופעים שונים, הרצאות ופעילות חברתית אחרת. חוגי הערר הופיעו בשמות שונים (החלון, התחנה, השחר, החבר וכו') ופעילותם היתה מעוגנת למדי. בין ההוגים והקבוצות שפעלו אז בליבאו, במסגרת המועדון ומחוץ לו, היו גם קבוצות חלוצים, שעלו ארצה והיו בין מקימי קיבוצים שונים (אשדוד יעקב, גשר ובר). כיום קשה לקבוע, אם במסגרת פעילות המועדון "קדימה" או רק בתמיכתו התגשם הרעיון להקים בליבאו תנועת צופים יהודיים. באותו זמן כבר פעלו בריגה ובכמה מקומות אחרים כמה בודדים של צופים יהודיים בהנהגתו של סקאוטמסטר ברוך בן (בארץ ישראל מנהל מכון לתרבות הטף ע"ש וייגייט, כיום בגימלאות).

לחקופת השתייכותו לצופים בליבאו במשך 4 שנים ברגוני להקדיש כמה שורות. מתקופה זו יש לי זכרונות נעימים ביותר ואני יכול לומר בהדאות, שבתקופה זו התגבשה במדה רבה גם אישיותי השקפת עולמי.

החממה להקמת גורד צופים יהודיים בליבאו קשורה כשמו של הר לוי (ויל) שהיה כבר אז, בשנות העשרים המוקדמות, צעיר דימוי ופעלתן. הוא רכז סביבו כמה צעירים בעלי מרח (כנ מנספלד, משה פופוורט, יאשא איזונשטער וזכרונם לברכה ואחרים פרידלס — כיום אבדוהם רחמי) — שיכל לחיים ארוכים) ורצא לדרך.

אני יודע מתי התחילה תנועת הצופים בלטביה, אך כבר בתחילת שנות העשרים היא מנתה כ-140-150 בודדים. ככל גודל בין 50-40 צופים, המבנה הארגוני של הצופים בלטביה היה מיוחד כמנט: שמו של הארגון היה Latvijas Skautu Centraļa Organizācija (L.S.C.O.) ובראשה עמדו כמה עסקנים טלביים ידועים, אך הם לא התערבו בפעילות של הגורמים הבדדים. חשוב להדגיש, כי הגורמים התחלתי לפי לאומים היו בודדים טלביים, גרמנים, ורוסים היהודיים. בראש הגורמים של כל לאום ולאום עמדה מפקדה, שהיתה עצמאית לגמרי וכללה לפתח פעילות לאומית בלתי תלויה לפי הבנתה, ולעבודה זו, כמוכן, היתה חשיבות גדולה: הגורמים היהודיים, ובתוכם גורד 52 שהוקם בליבאו על-ידי הר לוי, שמר על קשר ביניהם, אך הקשר עם הצופים של הלאומים האחרים היה רופף למדי (פורט למחנה כלל-צופי-גימבור — פעם בשנה בסביבות ריגה). הצטרפותו לתנועת הצופים היהודיים כמעט מיד אחרי הקמתו של הגורד בליבאו חבור לי העוב הטקס המרשימים של ההשבעה במסגרת "קדימה": בטקס השתתפו גם ד"ר וייגייך, שהסכים להיות הפטרון של הצופים ובמסגרת הזמן הקדיש לבוד לא מעט מזמנו.

מאוחר יותר הוקם בליבאו גם גורד צופות בהנהגתו של רחל וולפובסקי (כיום בכפר גלעדי); אם כי הצופים הצופות פעלו במסגרת שני בודדים נפרדים, שיתוף הפעולה ביניהם היה הרק מאוד.

JGS
DS
135
.L2
T69

A town named Libau

עיר ושמה ליבאו

תוכן

- 2 תולדות תנועת הצופים בליבאו, מאת יהושע (סאשה) קסטל
- 3 קורותיה של תנועת השומר-הצעיר בליבאו, מאת יצחק שמשקוביץ
- 5 מיתר ליבאו, מאת עזרא חסינק
- 5 האנטיסמיזם לארץ ישראל בשנת 1934, מאת זק יעקובי
- 7 עד התביעה, מאת ארתור אנגל
- 8 ביקור חור בליבאו, מאת רעיה וסטרמן-מזין

עיר ושמה ליבאו